

GAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNETI ADATOK A MISKOLCI CÉHEK ÁRULÓSZÍNEINEK 18—20. SZÁZADI TÖRTÉNETÉHEZ

DOBROSSY ISTVÁN

A miskolci céhek múzeumban őrzött iratanyagában a jegyzőkönyvek, számadáskönyvek és naplók, vándorkönyvek és mesterlevelek mellett külön csoportot képviselnek a periratok. A céhek peres iratanyagában minden esetben megőrződtek az ingatlanra, ezen belül is az árulószínekre és a gyűléstartó termékre vonatkozó dokumentumok. Ezekből a céhek gazdasági és pénzügyi helyzetére, az áruértékesítés jellegére és körülményeire, valamint az árulószínek közös használata alapján a céhek egymásközötti kapcsolatára, a céhek és a város, a céhek és a diósgyőri koronauradalom viszonyára vonatkozóan tárhatunk fel új ismereteket, összefüggéseket. E forrásanyag bemutatása és elemzése lehetőséget ad arra, hogy a céhek történetével összefüggésben vázoljuk Miskolc középkori eredetű piacterének beépülését, ennek következményeként a céhes árulószínek kiszorulását a piac pereméről, s új árulószínek kialakulását a város perifériáján. A 19. század II. felében létrejött új árulószínekhez nemcsak az egyes céhek története kapcsolódik, hanem számos más ipartörténeti, politika- és társadalomtörténeti, kereskedelem- és általános kultúrtörténeti esemény is kötődik. A céhtörténet alapján ezeket az eseményeket alábbiakban a *Sötétkapu* környékének házaihoz, valamint a *Kandia utca* (Rudas László u.) épületeihez kapcsolva kívánom bemutatni.

Miskolc kézműipari és mezőgazdasági termékcserejének fóruma, másrészt a város és a környező települések kereskedelmi kapcsolatának, az áru értékesítésének évszázadokon keresztül központi helye a *Theátrum*, *Sokadalom* vagy *Deréki piac* volt.¹ A *Deréki piac* a mostani *Sötétkapu* és a Szinva vonala közötti, egykor közel tízezer négyzetméter kiterjedésű középkori piachely volt, amely a Széchenyi utca mostani déli oldalát a piactér környéki szakaszon is magába foglalta. A város kereskedelmi jelentőségének növekedésével a *Deréki piactér* övezve, a *Sötétkaputól* keleti irányban az *Alsó Piac*, a mai Városháztérig pedig a *Felső Piac* alakult ki. A *Piac utca*, *Alsó Piac*, *Deréki piac*, *Derék utca* helymegjelölések, vagy utcanevek a kereskedés, áruértékesítés színterére utalva a 16—18. századi adatokban általában a középponti piacra, szórványosan az *Alsó* és *Felső Piacra* utalnak.² A *Sokadalom* vagy *Deréki piac* a 17. századtól kezdve, folyamatos beépítések eredményeként összezsugorodott. Mostani formája lényegében a 18. század végére, 19. század elejére alakult ki. A piactér főutcától elválasztó, 1771-ben készült épületkomplexumot, amely kereskedő boltot, boltozott kaput és mellé közvetlenül kapcsolódó korcsmát

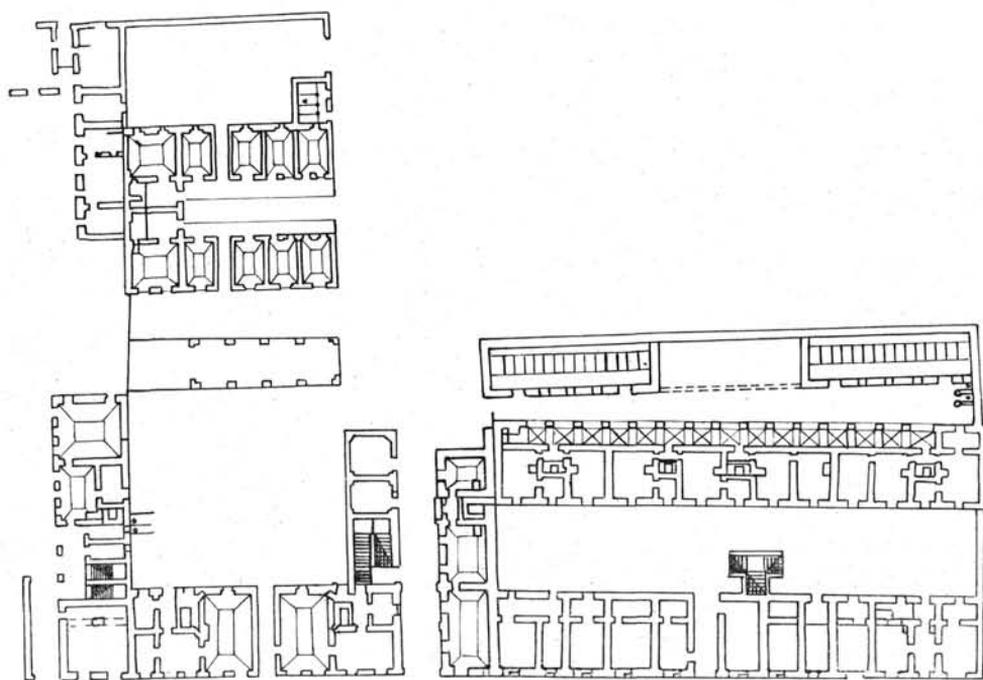
foglalt magába, az összeírások *boltozott kapunak*, vagy *nagy kocsibejárónak* említik. Erre utalva a 19. század elején jelenik meg a napjainkban is használt, fogalommal vált elnevezés, a *Sötétkapu*.³ A *Sötétkapu* keleti és nyugati szomszédépületei pedig a Széchenyi utca déli frontvonalát kialakítva eltüntették az ősi piacteret. Ezek az épületek a következők voltak: a mai Rákóczi utca 2. szám alatt 1662 körül épült *Dőry-kúria*, a Rákóczi utca 1. szám alatti épület, amely Enyingi Török Ferencné, a diósgyőri koronauradalom akkori ura háza volt. Ő adományozta 1572-ben Hevesi Mihály prédikátornak. A török idők alatt a házból korcsma lett, későbbi emeletén pedig a céhes termékek árulóhelye, áruszínje. A harmadik épület a mai Széchenyi utca 12. szám alatti *Vay-féle ház* volt, amely később szintén a koronauradalom tulajdonába került.⁴ A *Sötétkapu* és a Szinva közötti, útszerűvé formálódó téren a mai Rákóczi utca nyomvonala alakult ki. Az utca keleti vonalán a Szinvára lenyúlt a mészárosok árulósora és vágóhelye, szemben vele, az utca másik oldalán a Szinván, a *Vágó malom* állt. E négyszög alakú tér, amelynek sarkaiban a *Dőry-kúria*, a városi korcsma és kávéház, a mészárosok árulósora és vágóhelye, valamint a *Vágó malom* állt, piac, ill. árusítóhely-jellegét a 19. században is megőrizte.⁵

E terület építményeinek tulajdonjogában alapvető változást eredményezett 1755-ben a *Grassalkovich-szerződés*. A szerződés értelmében a város jövedelmét a kamara hasznának minősítették, s korábbi javaiból Miskolc csupán egy malmot, két dézsmaadó szőlőt, két pincét és egy korcsmát tarthatott meg.⁶ A szerződés után 20 évvel, 1775-ben Szöllősi Ferenc prefektus számbavette a koronauradalomhoz tartozó Diósgyőr, Miskolc, Mezőkövesd, Kisgyőr, Sajóbáony, Radistyán (Radostyán), Parasznya, Varbó, Ládháza és Csaba helységekben levő uradalmi ingatlanokat.⁷ Miskolcon 24 objektumot írtak össze. A *Dőry-kúria*, a városi korcsma, kávéház és emeleti árulószín, a *Vay-ház*, a *Vay-ház* mögötti szappanfőző és gyertyaöntő épület, a mészárosok vágó és árulóhelyei mellett kincstári tulajdonba került többek között 1 malom, 4 korcsma (*Zöldág*, *Három-Rózsa*, *Fekete Sas*, *Dőry-korcsma* vagy *Tambur*), 1 borpince és borház, a volt *városi serház*, 1 iskola és a városi tégláégető is. Az ingatlanösszeírásból pontos képet kapunk a Piacot övező objektumokról, azok belső térkialakításáról és korábbi hasznosításáról.⁸ Különösen fontos az, hogy a leírásokat alaprajzok egészítik ki (1. kép).

A mai Rákóczi utca 2. szám alatti házat, az ún. *Dőry-kúriát* az összeírás 16. pontja érinti: „... Közvetlenül e fölött van (ti. előtte az utca tulsó oldalán, a sarkon álló *Fekete Sas* vendéglőt írja le) egy emeletes kúria, melyet az uradalom visszaváltásakor vettünk. Jó anyagból való, földszintjén van a felső végén: (ti. az épület nyugati szárnyrésze, amelyet az *Első Magyar Biztosító Rt.* palotájának építése során, 1909 előtt bontottak le) 3 szoba, kamra, konyha, mind fából, az uradalmi só elosztására való. Aztán kettős bolt téglából, uradalmi raktár és irattár. Kettős bolt kamrával, előszobával, téglából. Kettős bolt uradalmi raktár, aztán boltíves kapu, az udavarra visz. Aztán egy kereskedő bolt, téglapadlós, s még két bolt, uradalmi anyagelosztásra való, téglából. Emeletén 13 szoba, 4 konyha, mind bolthajtásos. Udvarra néző része boltíves, tornácos. Jó zsindey fedí. Összesen 32 helyiség van benne. Istállója kőből 1768-ban épült, 32 öl hosszúságban 3 öl 4 láb szélességgel, 32 állat szá-

mára (az udvar déli részén, ezen a helyen napjainkban kétlakásos ház áll). Vasrácsos ablaka 16, ajtaja 4. Az épületnek 24 ólomba foglalt üvegablaka közül 11 vasrácsos, 1 pedig vastáblás. 40 ajtajából 7 vasból való. Kályha benne 9. Udvarának hossza $26\frac{1}{2}$ öl, szélessége 11 öl.”

Az összeírás 17. pontja a mai *Sötétkapu* akkor még földszintes részét, valamint a kapun túli, a kapu keleti oldalán levő egységeket, a mai Rákóczi utca 1. számú házat írja le: „... Ehhez épült hozzá (ti. a kúria keleti oldalához) 1771-ben jó anyagból egy új épület. (Ez a Sötétkapu nyugati oldalának, piac felé behajló üzletsora). Van benne egy kereskedő bolt, 3 szoba-konyha. Aztán következik a boltozott kapu, mely az utcába visz (korábban is *boltozott kapu*-nak, *nagy kocsbekjárónak* nevezett *Sötétkapu*). Ehhez csatlakozik egy 2 szoba-kamra-konyhából álló korcsma, pincével. 20 hordó fér el benne, lejárata a konyhából nyílik. Ezt követi a boltozott előtér, ezzel szomszédos a kávéház, 3 szobával, kamrával, konyhával, az egész bolthajtásos, a két szoba fapadlós, a többi téglapadlós. (Ez a házegység a mai Rákóczi 1. földszinti része). Összesen tehát 13 helyiség. Nagyobb-kisebb ablaka ólomüveges rácsos 18, rácstalan 3, zárható ajtó 18, kályha 5. Emelete kézművesek, *iparosok raktára, bérbeadva*. Fatáblás ablaka (ti. az emeleten) 12, vakablak 6. Feljárata falépcsős, egyetlen egy ajtó van rajta. Ennek az épületnek derékszögben forduló része

1. kép. Miskolc középkori piacterének beépítettsége 1775-ben
(a mai Rákóczi u. 1. és 2., valamint a Széchenyi u. 12.)

(ti. a Rákóczi utca keleti oldalán) *is iparosoknak van bérbeadva.* (Az épület földszinti rész falazott, felső része deszkából, padlója is deszkázott. Mint új épület, hibátlan, zsindelezése is ilyen. *Mellette áll egy kőoszlopon nyugvó tető, deszkázott oldalakkal, zsindelezve, iparosok árui számára.* A kávéházi részhez csatlakozik a tér felé egy falazott pince, bolthajtásos, 14 hordó számára”.

A *Vay-féle épületet*, a jelenlegi Széchenyi utca 12. szám alatt, az összeírás 18. pontja érinti. Az épület elhelyezkedése azért lényeges — s erre *Komáromy J.* hívta fel a figyelmet —, mert a Széchenyi utca 1—10. számú telektömbnek megszakítja szalagtelkes jellegét a főutcára néző Rákóczi utca 2., ill. Rákóczi utca 1. számú ház, de a szalagtelkek folytatódnak a Széchenyi utca 12. szám alatti ház telkével. A Rákóczi utca 2. és 1. alatti házak szalagtelkektől eltérő rendszere így ékelődik be a Széchenyi utcába, s jól érzékelteti a piactér 17—18. századi beépülését.⁹ A *Vay-féle épületet*, Vay Ábrahám házat¹⁰ 1755-ben az uradalom visszaváltotta. „Jó anyagból, emeletes 1744-ben újonnan zsindeleztük, s kijavítottuk. Földszintjén van egy kőoszlopos kereskedő bolt, előtérrel, kamrával. Mögötte a görög kereskedők imaháza,¹¹ 2 szoba, konyha, ahol a gk. pap lakik. Emeletén a piacra néz 4 szoba, 1 konyha, hátsó végén a másik három szoba, konyha, ahol a harmincados lakik. Összesen tehát (konyhákat, kamrákat nem számítva) van benne 11 szoba. Ólomüveges, vasrácsos ablak 4, üveg nélküli 1, rács nélküli 11. Zárható ajtó 16, vasajtó 3. Falazott, boltozott pincéje négy részre osztva 120 hordót tud befogadni, hat szellőztetőjét vasrács védi. Udvarának hossza 14 öl, szélessége 6 öl 5 láb.

Az udvar végében a Szinvapatak mellett áll egy jó anyagú zsindelezett ház, amelyet jelenleg a szappanfőzők bérelnek. A bérlőnek van benne 2 szobakonyha-kamrája, 2 szappanfőző, illetve gyertyamártó helyisége. Deszkameny-nyezetes helyiségek, csak a kamra bolthajtásos, padlózata egy deszkázott, a többi téglázott. Összhelyiség benne 6. Vasrácsos üveglaklaka 7 (néhány törött), rács nélküli 3. Zárható ajtó 8. Kályha 2. Ez az épület többféle javításra szorul. Hossza 14 öl 2 láb, szélessége 3 öl 2 láb. Oldalszárnya viszont 4 öl 4 láb.”

A 16. 17. 18. számú, egymást követő épületek hossza 62 öl 2 láb (118,5 m.), szélessége 5 öl 2 láb (10,1 m.). Az összeírás külön kiemeli, hogy a kávéház hossza 5 öl (9,5 m.), frontrésze a kapuval bezárólag 7 öl 2 láb (13,9 m.). A *Vay-ház* hossza a telken 16 öl (30,4 m.), szélessége pedig 3 öl 2 láb (6,3 m.).

A piactér beépítettségére utal, s ezért a házakhoz hasonló jelentőségű a mészárosok árulószínének és vágóhelyének pontos leírása. A 19. egységben számbavett épületek a mai Rákóczi utca 3. szám alatti, illetve a Béke filmszínház telkén voltak. „...A Szinva folyóra épült 1768-ban a *Mészárszék* épülete. Jó anyagból, hús-mérésre szolgál 4 helyisége, lakásra pedig 4 szoba, 2 konyha, 2 kamra, összesen 12 (helyiség). Ólomba foglalt üveglaklaka 8, vasablak kosár 14, kályha 2. Zsindelezett. Hossza 14 öl 3 láb (27,5 m.), szélessége 11 öl (20,9 m.). Fal keríti, ezenbelül 4 lóra istálló és kettős nagy kapu. A kerítés mellett vágóhíd, faoszlopon áll, s zsindelezve van.” A vágóhely méreteit a leírás nem adja meg, de a rajzokból egyértelmű, hogy keleti vége a Széchenyi utca 12. számú telek szappanfőző háza. A szappanfőző házzal egyébként közvetlenül érintkezik a mészárszék is. A vágóhely nyugati vége megegyezik a mészárszék síkjával, tehát hossza 27,5 méter. A vágóhely északi része

közvetlenül érintkezik a mészárszékkel, míg déli oldala — a szappanfőző és gyertyamártó házhoz hasonlóan — lenyúlik a Szinva partjára.

Az 1775-ös összeírás több vonatkozásban fontos, meghatározó jelentőségű várostörténeti forrásanyag. A piac beépülésének és a beépítettség fokának egyetlen pontos 18. századi dokumentuma. Alkalmas arra, hogy a piactérhez évszázadokon át kötődő céhes ipar áruértékesítését, az egyes céhek árulóhelyeit, árulósínejit pontosan meghatározhassuk, hiszen az árulás körülményeire, helyére, szabályozására vonatkozó iratok csaknem minden céh esetében megőrződtek. A 18—19. században ezen a területen találkozunk a tímárok, vargák, szabók, csizmadiák, kalaposok, fazekasok és mészárosok árulóhelyeivel. A 19. század első felében a céhek és árulóhelyeik kiszorulnak a beépülő piacról, s folyamatosan alakítják ki új árulóhelyeiket. Az árulósínek többsége a Szinva túlsó oldalán a *Kandia utcában* a *Vágó malom* és a *Forgó híd* közötti szakaszon települ újra. A céhek közül elsőként a csizmadiák cserélték fel főutcai árulóhelyüket. Helyváltogatásuk jól mutatja, hogy a főutca üzleteit megszerző görög és zsidó kereskedők, ill. a kereskedelmi tőke a 18. század végén, 19. század elején a főutcáról kiszorítja a céhes iparosokat, s irányításukkal kialakul a főutca akkor fényesen berendezettnek, áruval bőségesen ellátottnak nevezhető üzlethálózata. Az összeírásban számbavett épületek, de főleg ezek tulajdonosai, bérleti, ill. albérleti szerződesei a céhek és az uradalom viszonyának érzékeltetése mellett a céhek egymásközötti kapcsolatát is feltárják. A céhek irataiból előkerült általános kultúrtörténeti adatok, nem utolsósorban a céhek árulóhelyeihez kötődő eddig kevésbé ismert, vagy ismeretlen színháztörténeti vonatkozások feltárása hasonlóan új adatokat szolgáltat a város történetéhez.

Céhes árulósínek, árulóhelyek a piac peremén

1755-ig, a *Grassalkovich-szerződés* megkötéséig a piac környéki árulósínek bérletét a város határozta meg, új szin építésére is a város adott engedélyt. A városi jegyzőkönyvek így a szerződést megelőző időszakra fontos adatokat szolgáltatnak. A jegyzőkönyv adatai szerint 1739-ben a szabók folyamodnak a városhoz, hogy a piacon felépíthessék árulósíjüket.¹² Az engedélyt ugyan megkapták, de Szöllősi Ferenc korábban bemutatott ingatlanösszeírásából tudjuk, hogy az építésre nem került sor. Erre, másrészt a céhek közötti kapcsolatra utal az 1804-ből származó adat, mely szerint a szabók „bérlet helyiségekben, a többek között a sötét kapu fölött levő vargamester urak színjében árultak.”¹³ A szabóknak csak 1843-ban nyílt ismét lehetőségük, hogy albérleti állapotukat megváltoztatva, a kalaposokkal szövetkezve a Kandia utcába vonuljanak. A Kandia utcában a Szinva jobb partján vásárolt „hosszan elnyúló telket elő és utó részre osztották, s nyílászáró útján úgy osztottak meg, hogy belül a kalaposok, előtte álló pedig a szabók tulajdona legyen. . . . Kötelezőleg kinyilvánították, hogy az árulósínhez csak annak lesz joga, ki a költségek fedezéséhez 96 Ft 37 krral járul, s e kötelezettség minden új belépőre nézve érvényben marad.”¹⁴ Az árulósín 1844/45-ben felépült, s az épületet birtok-

bavevő céhtagok a helyiség részvénybirtokosai lettek. A részvények családon belül öröklődtek, s adásvételi jellegük, folyamatos értékesítésük éveken belül differenciált résztulajdonosi viszonyt alakított ki. A tulajdonban való részese-dés mértéke a színen belül meghatározta az árulóhelyek elosztását, ill. birtok-lását.

A piacon levő mészárszékek kialakulására 1550-ben utal az első adat. Eszerint Mehmet pasa felégette Literáti Deák János házat, amely a Piac utcán Tánczos István szomszédságában és a Piac mellett való utca sarkán volt. Miután Literáti megölték, s utódja nem volt, vagyona a koronára szállott. I. Ferdinánd a házat és a hozzá tartozó telket mészárszék alapítására a városnak adományozta.¹⁵ Ez volt a Piac első mészárszéke, amely a 19. század végéig fennállt. A mészárszék a *Grassalkovich-szerződést* megelőzően a város tulajdonában volt. Mivel a mészáros céh 17—18. századi iratai az 1845-ös, majd az 1878-as árvíz során részben megsemmisültek, az árulósínrre vonatkozó adatok a városi jegyzőkönyvekben maradtak fenn. A jegyzőkönyvekben a csizmadiák árulósínya melletti mészárszékről 1741-ben történik említés. „A csizmadiák sínje alatt (ti. mellett) levő üres szék... fa épületű megavult Bóltnak, kőrakással leendő megépíttetését Városunk hova hamarabb bizonyos alkalmatossággal Eperjesi Kőműves Mesternek, aznak megépíttetésének effectuatioja iránt írni és véghez is vitetni el nem mulattya.”¹⁶ A fából készült bolt átépítésére 1755-ig nem került sor, azt követőleg pedig 1768-ban már az uradalom építtetett 4 bolthelyiségből álló épületet és mellé vágóhelyet a Szinva partján. A céh irataiban megmaradt árendás szerződések a koronauradalommal kapcsolatosak. A szerződések egy mintára készültek, többségük nyomtatott. Ezek tanulsága szerint nemcsak az árenda volt magas (évi 1500 Rhfrt), hanem húshiány esetén az uradalom pénzbeli büntetést is kilátásba helyezett. A koronauradalommal az első szerződést 1755. október 24-én kötötték meg 3 évre, majd 1758-ban megújították. Az uradalom a mészárszéket nyilvános árverésen adta bérbe a legtöbbet fizetőnek. A székek bérletével együtt járt a vágóhely használata, valamint a város felső végében egy uradalmi legelő, amelyet az uradalomhoz tartozó valamennyi mészárszék bérlője használhatott azután, ha az uradalom a szénát betakarította.¹⁷ A koronauradalom piactéri négy székének egyikében 1804-ben tűnik fel az első zsidó mészáros, bizonyos Bródi Farkas, aki 1808-ban a hitközség elnöke lett. 1808-ban, majd 1811-ben Róth József zsidó mészáros a négy mészárszék közül már kettőre köt bérleti szerződést. A mészárszékekkel nemcsak itt, hanem városzerte állandó problémák voltak. A hatóságok és a mészárosok közötti villongások csak a 19. század végén simultak el, s csupán azután szűnnek meg, amikor 1891—92 között 75 000 Ft költséggel a Sajóparton felépül a *Közvágóhid*.¹⁸

A mészárosok és csizmadiák árulóhely kapcsolatára, az 1741-es adatra visszatérve annyi bizonyos, hogy ekkor a csizmadiák sínje és a mészárszék szomszédos volt. Tekintettel az 1755-ös összeírásra, amely a *Sötétkapu* feletti árulósínrre utal, részben erre, de nagyobb valószínűséggel a Rákóczi utca 1. számú ház derékszögben beforduló szárnya után álló építményre gondolhatunk. Ez kb. a Rákóczi utca 3. alatti ház helye, ahol kőoszlopokon nyugvó, deszka oldalakkal ellátott, zsindelezett fedelű árulósínt említ az összeírás.

Ez a szín a piac beépítettségét mutató alaprajzon, az 1768-ban épített uradalmi mézsárszékek mellett még fel van tüntetve.

A piacot övező árulószínek közül a *Sötétkapu* feletti volt a legjelentősebb. A piac felé nyuló részen a vargák, a főutca felé néző szakaszon a csizmadiák árultak. Hasonlóan a többi színhez ez sem volt állandó jellegű, boltszerű, folyamatos áruértékesítő hely, hanem csak vásárok alkalmával használták a céhek. Tekintettel arra, hogy a termékek értékesítése vásárokhöz volt kötve, a csizmadiáknak is, mint a többi céhnek a szomszédos vásártartó helyeken is volt árulószínjük. Más városokból viszont ide is eljártak termékeikkel a céhek.¹⁹ Az árulószínek vásárközi időben más funkciót is betöltöttek. A csizmadiák árulószínjében színház épület hiányában így kaptak időszakosan helyet a színészek. A *Sötétkapu* feletti árulószín — valószínű e színháztörténeti vonatkozása miatt — *Csizmadia árulószín* néven került be, s maradt meg a köztudatban. Valójában a csizmadia céh is az uradalommal árendás szerződésben álló, s termékeit itt értékesítő céhek egyike volt csupán. 1816-ban történt elköltözésükig többször fordultak panaszos levélben az uradalomhoz, s tiltakoztak a színészek ellen. Ebből a színészek és csizmadiák szorult helyzetére, s nem a jó együttműködésre következtethetünk. A csizmadiák árulószínjét 1816-tól a varga céh vette birtokba, kezdetben szerződéssel, később pedig megvásárolták az egész épületet.

2. kép. A Sötétkapu és környéke az 1960-as években

Színház a csizmadia és a varga színben

A *Sötétkapu* melletti épületet az 1775-ös összeírás „jó anyagból készült, új épület”-nek nevezi. Ez arra utal, hogy Hevesi Mihály prédikátor egykori háza lényeges átalakításokon ment keresztül. Az épület földszinti részében 1775-ben már az uradalom tulajdonában levő kávéház és korcsma volt, emeletén pedig kézművesek és iparosok által bérelt raktár. *Komáromy J.* kutatásai szerint a földszinti kávéházat 1790-ben Czinczifa Ádám görög kereskedő vette meg, s az emeleti felépítményt lebontva, helyette téglából készített emeletet, s ebben kaptak helyet a csizmadiák. Az emeletráépítéssel felhasználta a boltozott kapu feletti teret is, tehát ekkor jött létre a *Sötétkapu*, mai emeletráépítéses formájában (2. kép).²⁰ *Komáromy J.* állításával szemben annyit meg kell jegyeznünk, hogy Czinczifa Ádám nem tulajdonosa, hanem bérlője volt ebben az időben a kávéháznak, s e jelentéktelennek tűnő különbségnek a források értékelésében meghatározó szerepe van. Czinczifa egyike azon gazdag görög kereskedőknek, akik „féltékeny szemmel nézték a zsidó kereskedők térfoglalását és súlyos béreket, pénzeket ajánlottak fel egy-egy megüresedett bolthelyiségért, csak hogy ki ne csússzon kezükből a kereskedelmi elsőbbség. Akkoriban még kevés nyílt üzlet volt Miskolcon, a kereskedelem jórészt a házaknál bonyolódott le. A város vezetősége azonban amikor látta, hogy a kereskedők boltjai után fizetett adók és bérek szép jövedelmet hajtanak a városnak, néhány bolt építéséhez fogott. A görögök — nehogy az újonnan épült üzlethelyiségek a zsidók kezére jussanak — a várostól már előre kibérelték az építendő üzlethelyiségeket, sőt egyik-másik 400 forint hozzájárulást is adott a városi építkezésekhez.”²¹ A görögök üzleti lendülete a város és az uradalom között megkötött szerződés után sem lankadt, csupán annyi változott, hogy a megszerzett üzletekért az uradalomnak fizettek súlyos bérleti díjakat. A görögök kereskedelmi jelentőségét, a város társadalmi életében betöltött szerepét, rugalmas kapcsolatkiépítésüket az uradalommal mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 1756—1777 között csak az uradalomnak 62 182 Rhénusforint bérletet fizettek.²² Czinczifa Ádám mint az uradalmi épület egy részének bérlője aligha vállalkozhatott emeletráépítésre csak azért, hogy a csizmadiák új árulósínhez jussanak. Ezt a varga és csizmadia céh iratai is bizonyítják. A vargák korábbi évekre való utalással 1796-ban panaszos levélben fordulnak az uradalomhoz. A *Piatzi Szín* bérletéhez kapcsolódó uradalmi ígéretre hivatkoznak, „hogy azon Áruló Színen a szükséges bővítés huzamos időre való halasztás nélkül meg fogna bővítettetni. Ez azonban mindig csak halodván kénszerítettünk eránta Tettes Uraságnál több ízben alkalmatlankodni míg végre közelebb múlt 1794 Eszten Majus havának 28 dik napján Tettes Coronalis Prefectus Urtul akkor bé adott fojamosunkra következendő választ parantsolattostul vettünk- hogy tudni illik addig Várakozásban lennénk míglen a Tettes Uraság épülettjei közül a Szükségesebb raparatiok Végeztetnek; mellyek után kérésünkre is elég fog tétettetni. Minthogy pedig ezzel mai napig sem boldogítottunk meg újittyuk alázatos kérésünket.” A fundamentális okok között említik, hogy „a Színek ilyen szükségállapotyja mellett meg maradjunk épen lehetetlennek lenni tapasztallyuk, mind azért mert abban egy-egy mester ember-

nek másfél suknyi hejnél több nem jutván, és rajta maga személyénél egyéb meg nem fírvén amai időben Mesterségünk meg tsekkenése miatt rajtunk meg tsuportozott kézi munkáinkat az Áruló Színben a Vásárlóknak mind pedig azért, mert az áruló hejnek illy rettentő szűk volta miatt már asszonyaink közül az érzékenyebbek czivakodásra is Vetemedvén nem ok nélkül tartunk tőlle, ne hogy a mi tetemes gyalázatunkra a nyelv harcscrúl marokra kelvén közöttük a dolog, a férjeik által készített bőrt egy más fejéhez is találják verni.” A levél utolsó pontja a céh nevében felajánlja, hogy az új szín költségeiben osztozni kívánnak, s évi árendájukat esztendőnként megemelik.²³ A varga céh 1797-ben kétnyelvű levélben fordult ismét a Magyar Királyi Kamarához, hivatkozva az uradalommal megkötött szerződéseikre. Leírják, hogy épületük a domínium mézsárszéke mellett van, s mostani szokás szerint varga színnek nevezik. Épületükön a Szekérútig, „amely a Mindszentre visz ki, bővíteni és hosszabítani lenne szükséges.” Az uradalom Prefektusával „Nemesi parolájára tett fogadása mellett” megállapodtak, ha színüket megnagyobbítják, a korábbi 60 Rfirtal szemben évi 90 Rfirt árendát fizetnek. Számítsuk szerint 300 Rfirtal meg lehet hosszabíttatni és nagyobbíttatni az árulósínt. Mivel szerződésük 1798-ban lejár, s addig nem sikerül megoldást találni, kénytelenek elköltözni bérelt épületükből.²⁴ Úgy látszik a Királyi Kamarához címzett levél nem maradt eredménytelen, mert 1800-ban a vargák újra megkötik a szerződést az árulószínré. A contractus első pontja szerint: „Azon Színt, melly a Miskólczi Piaczon vagy on és addig is az említett Varga Mesterek által Árendába bírattatott, és mostan a Tettes DGyőri Uraság által meg nagyobbíttatott újra által bocsátja ezen Domínium az említett Varga Czéhbeli Mesterembereknek maguk műveik árulása végett.”²⁵ A varga céh irataiban az árulószínhez kapcsolódva először 1815-ben tűnnek fel a csizmadiák. 1815—1818 közötti időre megkötött bérleti szerződésük „a’ Miskolczi piaczon helyheztetett Czizmadia Szín nevű Uradalmi Épületben, addigis nállok lévő Áruló helynek haszonvételével” foglalkozik.²⁶ A csizmadia-szín első említése és a csizmadiákra utaló első dokumentumok a varga céh irataiban arra utalnak, hogy a varga és csizmadia céh árulóhelye az épület emeleti részén szomszédos volt, másrészt a vargák megtették első kísérletüket a csizmadia árulószín megszerzésére, saját árulóterületük megnagyobbítására. A csizmadia céh és ipartársulat 1949-ig teljesnek nevezhető dokumentációs anyagában az áru értékesítése, s ezzel összefüggésben az árulószín problémája súlyos anyagi vetülete miatt mindig központi kérdés volt. Különösen sok anyag vonatkozik a Kandia utcában vásárolt, s a társulat megszüntetéséig birtokukban maradt árulószínre. Ennek folyamatos és teljes iratanyagával szemben a *Sötétkapu* feletti árulószínre kevés dokumentum utal. A 18. század végén kötött szerződésük szerint ezt a helyet 1755-től folyamatosan bérelték. Erre utal az, hogy az 1755-ös összeírás rajza csizmadia színnek nevezi a ház felső részét, későbbi szerződéseik szerint pedig „Azon ingatlant, melly a Miskólczi Piaczon az Kávéház, és ahoz kaptstolt Szarvas nevezetű Kortsma felett vagy on, újra által bocsátja ezen Domínium az említett Miskólczi Csizmadia Czéhnek maguk Műveik árulása végett.”²⁷ A csizmadiák árulószín problémája 1815-ben vetődik fel újra, s ekkor az uradalomhoz írt levelükben az odatelepített színészekre panaszkodnak, ill. a vargákhoz hasonlóan arra hivatkoznak, hogy a

prefektus ígéretet tett alkalmasabb áruértékesítő hely biztosítására. Levelük fontos, s eddig ismeretlen színháztörténeti adalék. „Folyó Esztendőben Szent Mihály Hayában benyújtott aláíratos Declarationokban eleibe terjeszteni Tettes Prefektus Úrnak, hogy minekutánna a' Miskólczi Piatzra néző áruló Színünknek Felerésze a' Pesthi Nemzeti Játtzó Társaság számára rendeltetett vóln,a és mi ezen Helynek csupán Fele részébe szorulni kényszerítettünk, jól lehet még a' Tettes Uradalommal kötött árendás esztendeinkből egy egész Esztendő hátra vagon. . . Mi azólta jó reménységgel az eddig vólt áruló színünknek csak fele részébe szorulva nyomorogván, minekutánna szomorúan tapasztalnánk, hogy olly szűk Helyen átallyán fogva meg nem férhetünk; azonban azon Épület ablakainak nagy része is be lévén csináltatva, a nyitva maradt kevés ablakon beszivárgó kitsiny világosság pedig a tolongó sokaság által még nagy részében elfogattatnék, a' hely setét vólt, és a' nagy szorosság miatt a' Vásári Zsványok általis gyakorta károsíttatnánk, mindezekon felől pedig minden Heti Vásárkor (alázatos engedelem kéreessel legyen mondva) azon sok tisztátalanságokatis, mellyeket a Teátrumba járó nép maga után ottan hágy, nagy alkalmatlansággal kellenék eltisztogatnunk, és még a Tisztogatás mellett is igen egészségtelen Levegőbe kellenék árulnunk; egészen általláttuk, hogy árulásunknak ezen elkelmatlan helyen leendő további folytatása lehetetlen, s elkerülhetetlenül szükséges, más áruló helyrül minél elébb gondoskodnunk, annyival inkább mivel a fentebb előadott kegyes Indorsáta általis az eránt hogy e' helyen soká nem árulhatunk, bizonyossá tétettettünk.”²⁸ A levél idézett részlete két vonatkozásban is figyelemreméltó. A csizmadiák árui értékesítésében hátrányt szenvedve ellenfélként ítélik meg a „Pesthi Játtzó Társaság”-ot, másrészt először fogalmazódik meg az igény az új árulósínrre, amiről még nem tudhatták, nem sejtették ekkor, hogy problémáitól hosszú évtizedeken keresztül (egész megszűnésükig) nem tudnak megszabadulni.

A varga és csizmadia céh panaszos leveleiből tehát bizonyos, hogy a *Sötétkapu* beépített emeleti részének keleti szárnyát a csizmadiák, az épület piacfelőli, derékszögben beforduló szárnyát pedig a vargák bérelték. 1800-ban a vargák árulóhely problémája megoldódott, a csizmadiák viszont területüket megosztották a színjászókkal. Helyén árulási nehézségekkel, nemutolsó sorban az uradalommal küszködve megfogalmazódik egy új árulósín igénye. A színészek bírálata — saját érdekeik védelmében — érthető. Azt a színt, épületet védtek, amelyet naplója tanulsága szerint Déryné kívülről így látott: „A sötét városi kapu alatt volt egy nagy, ronda külsejű épület, nagy, üres, vakolatlan ablakokkal, csak a csupas, veres téglákkal környezett ablak környülete vigyorgott kellemetlenül az emberre.”²⁹ A csizmadiák panaszlevelére 1815. szeptember 18-án megérkezett Molnár Sándor diósgyőri prefektus válaszevele. Amennyire biztató volt ez a csizmadiák számára, annyira kilátástalan helyzetbe sodorta a színészeket. „Mivel a' Miskólczi Csizmadia Mesterek Műveiket a' mostani Épületben az nállam tudvalevő okokra nézve, különbenis már nemsoká árulhatták; azért is ezen betsületes Mester Embe reknek, a Tettes Királyi Uradalom részéről javasoltatik, hogy a fentírtt végre egy alkalmas Épületet haladék nélkül készíttessenek, mely épületnek megszereshető fundusául, vagyis Helyérül, a' Dominium is fog gondoskodni.”³⁰

A színészek számára ez azt jelentette, hogy az uradalom el kívánta adni az épületet. A szín feléből, melyet a színészek használtak, 1816. Szent György napkor, azaz április 24-én ki kellett költözniük.³¹ A színészek „egyetlen olyan épületet sem találnak, amely tartósan jó lehetne, azt pedig a jelenlegi anyagi helyzetben remélni sem lehet, hogy az Új Teátrumot az uradalom költségére állítsák fel.”³² Ebben a helyzetben, 1816-ban születik meg az első felhívás közadakozásra, az új színház megteremtéséért.

1816 augusztusában, miután a csizmadiák és a színészek is elköltöztek a színből, az uradalom eladta az épületet. Ekkor jelenik meg vevőként — tehát nem 1790-ben — Czinczifa Ádám, s keze, a nevesebb és tehetősebb Pilita Mihály hasonlóan görög kereskedő, hogy a céhek évi 60—90—100 Rhft. árendájával szemben 22.530 Rhft-ért megvásárolja a csizmadia színt, az alatta levő kávéházat, valamint az ún. *Kopplaló Korcsmát*, s az építményhez tartozó telket.³³ A vásárlást követően a színészek, valamint „mind azon mesterek, kik alatta míveiket árulták, ki szorítódtak” — írják a diósgyőri uradalomhoz címzett levelükben a varga mesterek.³⁴ A csizmadiák „részint a meg lévő pénztár maradványából, részint pedig az akkor élő céhtársulati tagokra személyenként ki vetett 5.5 frtnyi pótlékból 8020 Rénes forintokért” 1816. október 15-én a Kandia utcában új telket, s rajta árulósíznak megfelelő épületet vásároltak.³⁵ A csizmadiák és színészek elköltözésével megüresedett emeleti helyiségekre a tulajdonos Czinczifa Ádámmal a varga céh kötött szerződést. Eszerint „Az úgy nevezett Régi Csizmadia Színek azon részit melly Nap Nyugotról az ott Fekvő Teátrumig 9 vagy 10 ölnyi hosszúságra ki Terjedt helyett Czinczifa Ádám úrtól az Nos Varga Czéhnek szokott míveiknek árulások végett Mai naptul fogva Egy Esztendeig az alatta való udvarral Együtt mely az Bóral való Kereskedőknek helye lészen (hanem az hely pénz az feljebb Említett úr használja) való árendában kivetük az az 1820 Eszten. 24 ápril. Egész 1821 Eszten. 24 áprilisig wf. 180 numero száz nyoltzvan forintokért Váltóban.”³⁶ A vargák bérelti viszonya csakhamar megváltozott, s már 1822-ben az épület tulajdonosai lettek. A görög kereskedő és az uradalom között létrejött adásvételi szerződés szerint az épület és a hozzá való telek elveszítette minden kuriális privilégiumát, s az új tulajdonosnak évi 60 forint cenzust kellett fizetnie a diósgyőri perceptoralis kasszába. A teljes vételárat a szerződés szerint Czinczifa kifizette, de ez valójában nem történhetett meg, mert a kereskedő részben eladósodott az uradalommal szemben, másrészt az épületre sem fordíthatott túl sok gondot, mert az épület állaga leromlott, értékéből sokat veszített. Az épület helyiségeinek ki nem használása, Czinczifa eladósodása miatt az uradalom elrendelte az épület árverezését. Az árverési felhívás 1822-ben Budán a „*Hirdetések a' Hazai 's Külföldi Tudósításokhoz*” c. lapban jelent meg. „A' Nagy Mélt. Kir. Magyar Udvari Kamara rendeléséből Koronális Miskolcz várossában a' legszebb utzában lévő, 's a' Diósgyőri Királyi Uradalmat illető Csizmadia szín nevű nagy épületet, melyben alkalmas lakó szobák, és áruló boltok találatnak, úgy szinte jó féle aszszu szőlő Borok is folyó esztendei Jul. 10 ik napján szokott reggeli órákban Licitáció szerént, ugyan Miskolczon a' Praefectorális Háznál a' többet ígérőnek el fognak adódni; erre nézve a' kiknek a fent írt Háznál 's Boroknak megvételére kedve

vagyon, a' fenn írt helyen, és időben ne terheltesse megjelenni, a' feltételeket pedig addig is bővebben meg lehet tudni a' Diós-Győri Praefectorális Hivatalnál. Költt Budán Június hónapnak 1-ső napján 1822."³⁷ A megtartott árverésen az épületet a varga céh vásárolta meg. A boltok és lakóhelyiségek leromlott állapotát mutatja, hogy a vételár, amely 1816-ban 22.530 Rfirt volt, 1822-re 6.023 Rfirt-ra csökkent. A vételár negyed részét a varga céh az árverés után kifizette, a fennmaradó részt pedig 1825-ig, három részletben kellett törleszteni. A szerződés jogi megkötöttsége szerint „ezen épület fundusát a' földesúri jussnak megismerésére tartozunk esztendőnként való 8 az az nyolcz Rforintokat Conventios pénzben a' többször tisztelt Királyi Uradalom szabad tetszése szerint magának továbbra is fenntartani, és nekünk alólírtaknak ahoz semmi jussunk nem lészen.”³⁸

A céh, mint jogi személy tartozásait 1825-ig rendezte az uradalommal, de 1830-ban és 1833-ban kelt tranzakcionális levelük szerint a törlesztés részvényegyenletlenséget eredményezett a tagok között. Számosan nem fizettek, míg mások többszörösen is megváltották részüket. A részvények családon belül öröklődőek, egymás között viszont cserélhetőek, eladhatók és megvásárolhatók voltak. A helybeli mesteremberek árulhatási joga, az áruszínben elfoglalt helye a közteherben vállalt részarányának megfelelő volt. Másúnnen érkező mesteremberek az épülethez kötődő minden juss nélkül 40 Rfirt-ért örökron válthatták meg az árulás jogát.³⁹ Az épület üzlethelyiségeit, de az épületet övező telket is a fenntartás költségeit enyhítve évről évre árendába bocsátotta a céh. 1826-ban 6 évre a fazekasokkal kötöttek szerződést. A szerződésből kitűnik, hogy a miskolci fazekasoknak állandó problémáik voltak a más településekről ide érkező, s áruikat értékesítő fazekasokkal. (Kár, hogy konkrétan arról nem esik szó, kikről és honnan érkező fazekasokról van szó.) A tulajdonos varga céh a ház végében álló kamrákat, melyek korábban, mint a *régi Fazekas szín* voltak ismeretesek, átalakította. A három helyiségből álló új árulóhelyiséget 1826—1831 közötti időre, évi 50—50 Rfirt díj ellenében bérelték a fazekasok. Bérleti joguk kiterjedt a varga céh nagytermére is, ahol egyes-bajos dolgaikat elintézendő, előzetes megegyezés után gyűléseket tarthattak.⁴⁰ A fazekasok tartós ittmaradásáról, másrészt a két céh között kialakult jó kapcsolatról tanúskodik a varga céh kiküldöttjeinek 1841-ben készült jelentése. Szükségesnek látják az udvar kikövezését, az udvarban rendszertelenül elhelyezkedő épületrészek és kamrák rendbehozását, némelyik lebontását. Felvetődik a gondolata annak, hogy a lebontandó épületecskék helyén úgy kell megnagyobbítani a fazekasok árulóhelyét, hogy azt a meglevő nagy épületegységhez lehessen csatlakoztatni. Az épülethez tartozó pincéket a korábbi levelek tanulsága szerint borkereskedők bérelték, ill. a kocsmához külön pince tartozott. Valószínű, hogy az épület megvásárlása után a céh nem adta bére a pincéket, saját maga igyekezett fenntartani, de sikertelenül. A pincék állapota leromlott, kijavításuk „mivel ezek miatt az Egész épület szembe tűnő veszedelemben forog, múlhatatlanul meg kívántatik.” A jelentésben megjegyzi a bizottság, hogy „a fazekasok részére a régi áruló helyünk nézetett alkalmasnak Áruló helyül”, s ez arra utal, hogy az épület emeleti

részének korábbi árulószinéből a vargák kiköltöztek, s a volt csizmadia árulószínt teljes egészében birtokukba vették.⁴¹

A fazekasok mellett a szabók is évtizedeken keresztül árultak a *Sötétkapu* feletti varga-színben. 1804—1830 között folyamatosan, évenként szerződést kötött egymással a két céh. Az évi bérleti díj 1830—31-ben 120 Rfrt volt. Ez a kapcsolat minden bizonnyal megmaradt 1844—45-ig, amikor is a szabók a kalaposokkal szövetkezve a Kandia utcai új árulószinükbe költöztek.⁴² A sok helyiségből álló épület optimális kihasználásának igyekezetéről tanúskodnak a patikusokkal, gyógyszerészekkel kötött szerződések. 1828—1837 között három gyógyszerész bérlő neve fordul elő a varga céh irataiban. 1828-ban Szabó Sándor 120 forintért bérelte ki „az Áruló Szín épülettyének alsó traktusán, a második numerus alatt lévő Szobákat, Spajzával, Konyhájával és alatta lévő pintzével, és a régi Áruló Színnel hátrulós résziből három ölnyt hozzá adva.” A fizetési bejegyzés szerint évközben a bérleti díj 300 forint-ra emelkedett, amely több volt, mint az épületben áruló bármelyik céh bérleti díja. A kibérelt helyiségek leírása az 1775-ös kamarai összeírással egybevetve megfelel a *Sötétkapu* keleti oldalán levő 2 szoba-kamra-konyhából álló kocsmának, amely alatt 20 hordó bor tárolására alkalmas pince volt. A kocsmá szomszédságában akkor a bolthajtásos, 3 szoba-kamra-konyhás *Kávéház* állt. Az 1828-ban megkötött szerződés első pontja a varga céhet kötelezte a szobák padlózatának elkészítésére, valamint az omladozó kályha helyett egy új cserépkályha építésére. Az egyezés második pontja szerint a patikus vállalja, hogy „az első nagy szobát, a nékem szükséges formára, Patikának el intézni akarván, tartozom azt fél suklos téglával három szobára el rekeszteni, és minden Patikához meg kívántató Laboratóriumokat, úgy szintén ajtókat és ablakokat, mindenkor a' Ns. Czéh meg egyezésével, és jóvá hagyásával, az épületnek romlása nélkül, a' magam költségén tartozom el készíttetni. Továbbá a régi Áruló Színből ki mutatott Darab részt is tartozom Deszkával el rekeszteni, és Ahoz járót tsináltatni.”⁴³ A szerződést 1830-ban újabb három évre meghosszabbították. A *gyógy szer áros* bár megfelelő szerekkel és szükségletek szerint ellátta a céh tagjait, valamint az épület lakóit, évi 220 forint árenda megállapodás mellett már 1830-ban 550 forintot fizetett, amely jövedelmező üzleti vállalkozásra utal. A szerződés szerint a patikus a korábbi pince, szobák, laboratórium, spajz, konyha, telekrész mellett a céh árulóhelye alatt további két szobát cselédháznak, valamint a szabók árulószinje feletti padlásrészt raktárnak kibérelte.⁴⁴ Ugyanerre az időszakra, tehát 1830—1833 közötti időre a céh Horváth Mátyás patikussal is szerződést kötött. A szerződés túloldalán az évi 140 forint bérlet befizetését a céh igazolta. Az árendába adott helyiségek megfelelnek a Szabó Sándorral hasonló időre kötött szerződésben foglaltakkal.⁴⁵ 1836—1838 között a céh Tisza Antalnak adja árendába épületeinek egy részét. A szerződés szerint „a' Piatzra nyíló a' Setét kapu mellett lévő házunkat mellette lévő Patikás Bóltot, Laboratóriumot, ugyan a' Sessionális Házunk alatt lévő Házat, illető Spajz és pintzével, a' Ns. Fazekas Czéh Áruló Színyek felett való elkerített padolattal az egészről el kerített Udvarával, Színyével, le tett hizlalótskával ki adtuk Árendába Hejbeli Patikárius Ntes Tisza Antal Úrnak.”⁴⁶ Ismét hasonló eset játszódik le, mint Szabó és Tisza patikusok esetében, ugyanis amikor a

céh megköti a szerződést Tisza Antallal, szerződést köt egyidejűleg Horváth Mátyással is.⁴⁷ Mivel ugyanazon épületrészekről, szobákról és berendezésekről van szó, két egymásmelletti patikára, de egy helyiségben dolgozó két patikusra sem gondolhatunk. Valószínűnek kell tartanunk, hogy a céh 3 évenként meghirdethette a patika-bérletet, amelyre egyidejűleg több jelentkező is volt. A szerződés megkötésekor az első részletet mindegyik patikus kifizette, amit a bérletet elnyerőn kívül mindegyik visszakaphatott. A céh által nyilvántartott befizetésekből arra gondolhatunk, hogy 1828—1830 között Szabó Sándor, 1830—1838 között pedig Horváth Mátyás patikája üzemelt. Miskolc első patikájának megnyitása után ekkor pontosan egy évszázad telt el.⁴⁸

A varga céh árulohelyére vonatkozó dokumentumok, üzletbérleti szerződések az 1840-es évek végén lezáródnak. A céh iratai között viszont megsokasodnak azok a levelek, feljegyzések amelyek a szín bérletrészeivel, részvényeivel foglalkoznak. A dokumentumok egyértelműen arra utalnak, hogy az öreg mesterek kihalásával, másrészt az ipart folytatók számának folyamatos csökkenésével az épületbe fektetett részvényeiket a tagok, ill. leszármazottaik visszakérik, visszapereelik.⁴⁹ A mesterség általános hanyatlását mutatja, hogy 1826—1836 között az iparúzők száma 68-ról 39-re csökkent. A bőrkikészítő céhes ipar hanyatlását meggyorsította az, hogy a 19. század II. felében a bőrgyárakkal, s a gyárakhoz kapcsolódó bőrkereskedelemmel szemben többé nem lehettek versenyképes partnerek.

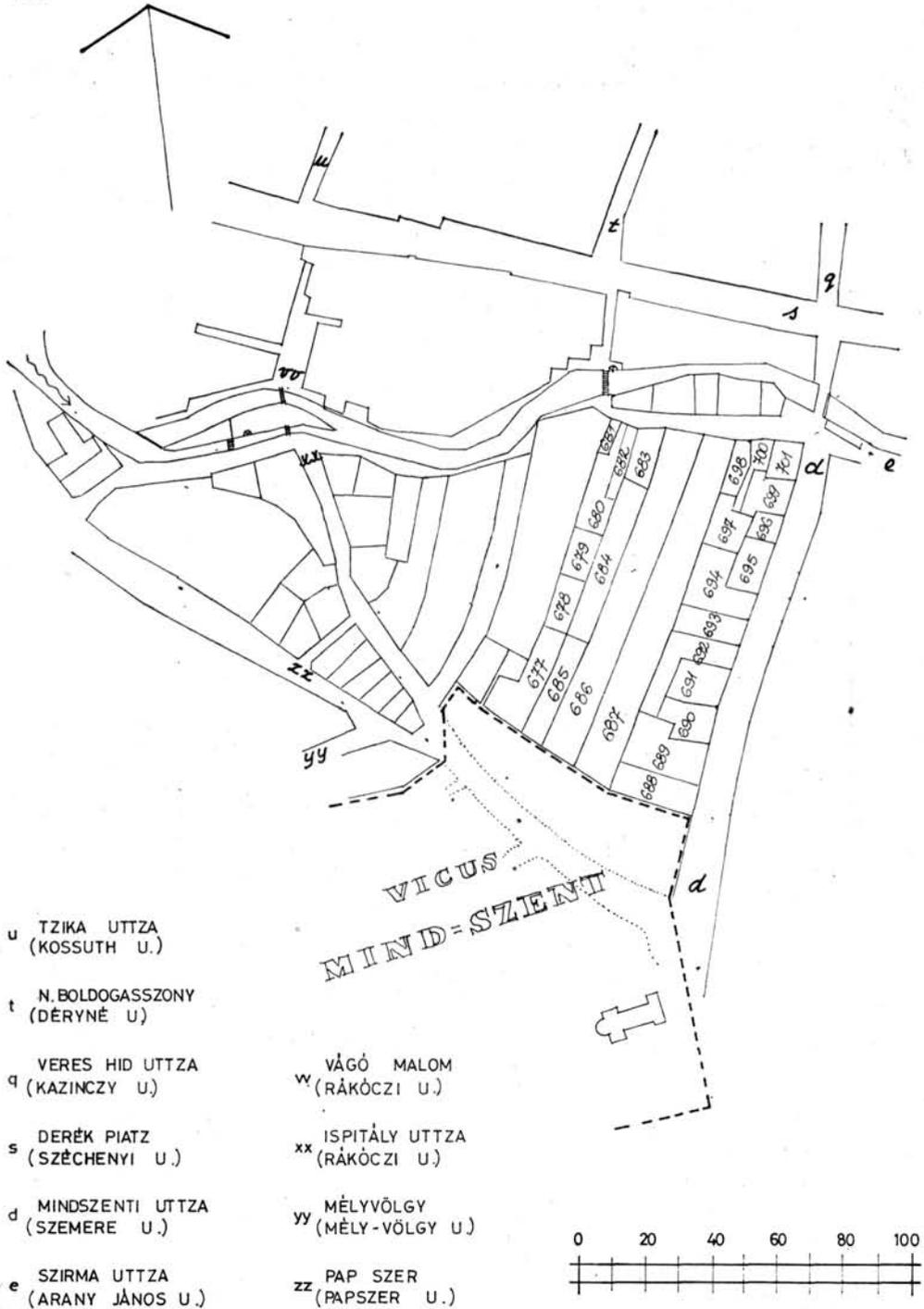
A „csizmadia árulószín” néven közismert Rákóczi utca 1. számú ház emeleti része, mint az adatok bizonyítják, a vargák tulajdonába került, s a csizmadiák kiköltözése után azt még néhány évtizedig más céhekkal közösen birtokolták. A köztudatban a nem boltszerű, csak vásárok alkalmával funkcionáló árulohely mégis a csizmadiákhoz kapcsolódott, s ez a kapcsolódás napjainkban is megtalálható. Ezzel szemben a Kandia utcai „új csizmadia árulószín”-re, ahol a csizmadiák több, mint másfél évszázadot töltöttek, a néprajzi módszerrel végzett anyaggyűjtés csak szórványos és bizonytalan ismereteket, emlékképeket eredményezett. A meglevő dokumentációt a térképek adatai kiegészítik, s így lehetővé vált az épület történetének feltárása, s a hozzákapcsolódó események vázolója. Amiért vizsgálat tárgyává tettem a Kandia utcai árulószínt, részben a vonatkozó nagymennyiségű dokumentáció, másrészt az indokolta, hogy a város központi piacáról kiszoruló céhek, a gubások és a csapók, a szabók és a kalaposok is itt építettek árulószínt, de mellettük csaknem minden miskolci céhes iparos feltűnt és árulta termékeit. Az épületnek különös szerepet és jelentőséget ad, hogy a csizmadiák „itt sem tudtak megszabadulni” a színészekről, s árulohelyük a 19. század I. felében többször is betöltötte a színpad és a nézőtér szerepét. Az épület a két világháború között számos társadalom- és politikatörténeti esemény színtere volt. Az épülethez kapcsolódó (azóta már beépített) szalagtelkek pedig Mindszent község történetéhez szolgáltatnak új adatokat, ismereteket.

Csizmadiák a Kandia utcában

A csizmadiák a Kandia utcában megvásárolt telek és épület minden korábbi iratanyagát örökölték, s így nemcsak az árulószín telkeinek korábbi történetét, hanem a Szemere utca — Alsó-Papszer (Rákóczi utca) — Kandia utca (Rudas László utca) által behatárolt, háromszög alakú terület telekfejlődését és osztódását is nyomon követhetjük. Az 1776-tól 1949-ig folyamatosan meglévő iratanyag számos gazdasági, ipari, kereskedelem- és általános kultúr-történeti, eddig fel nem tárt adalékot szolgáltat várostörténetünkhöz.

A Kandia utca első említése okiratainkban 1641-ben történik, s még a 19. században is a Szinva jobb partján, a Múzeum épülete és a Forgó híd közötti utcaszakasz házait értjük alatta.⁵⁰ A név eredetére utaló pontos, egyértelmű ismereteink nincsenek. *Szendrei J.*, *Nyiri D.* és *Komáromy J.* egy és ugyanazon dokumentumra, ill. egymás adataira hivatkozva a Kandia utcát tévesen a Széchenyi utcával azonosítják.⁵¹ A Kandia utca említett helye a Dombly-féle, s az azt követő 19. századi térképek, valamint az alábbi birtokiratok és adás-vételi szerződések alapján minden kétséget kizáróan a Szinva folyása jobb oldali szakaszának házait, a mai Rudas László utcát jelentette. A mostani rendőr-főkapitányság előtt kiterő, s a hídnál visszatérő malomárok hat telkének háza a Kandia utca északi oldalát képezték.⁵² (3. kép)

A csizmadiák későbbi árulószínjének telkeire 1776. április 22-i Contractus az első, s folyamatosan nyomomonkövethető adat. A kettős telket ekkor Váczy András birtokolta, aki „...elkerülhetetlen szükségemtől viseltetvén ezen... Kandia nevezetű utcában Nemes Bessenyei György és Varró István uraimék szomszédságában lévő két Ház helyemet minden épületekkel, hozzá tartozandó szántó földekkel, rétekkal, quantumával és quantumos szabadságával⁵³ együtt Incsicsi Horváth István Uramnak és hites párjának 4000 Rhénes forintokon örökáron és megmásolhatatlanul által adom.”⁵⁴ 1781. november 1-én kelt contractus szerint a kettős telket és tartozék ingatlanait Horváth István 2500 Rforintért Hosszúfalusi Sámuelnek eladta.⁵⁵ 1799-ben ugyanerre a birtokra tranzakcionális szerződést kötnek, melynek értelmében Hosszúfalusi Sámuel János nevű fiától és örökösétől Fleischer Fábián árendás zsidó megveszi 2300 Rforintért, úgy, hogy rögtön csereszerződést köt Várady Andrással. Várady András felesége Bessenyei Zsuzsanna, Bessenyei György említett ház- és telektulajdonos lánya. Várady András immár három telek tulajdonosa a csere-szerződés szerint a következő egyezséget kötötte Fleischer Fábiánnal. „A Kandia utcában kelet felől Szabó István (az egykori Varró-funduson) nyugat felől Szepessy György (az 1776-ban említett Bessenyei György nyugati szomszédja) szomszédságok között lévő hármass fundusom kelet felől való hasznofelrészét (csupán a belső fundusainkon fekvő quantumnak hasznofelével nem tartva fenn) átadom”. A szerződés második pontja szerint Fleischer Fábián ezért „a Püspökség Tapolcai Uradalmában, nevezetesen a Mindszenti Avas partban az Uradalom számtartója és Lusztig Mátyásné szomszédságokban lévő pinczét Bor házával együtt nekünk szabad dispositionk alá botsítani és azt 3500 azaz Háromezer Rhforint kész pénzzel megtoldani tartozik.”⁵⁶ Fleischer Fábián és Várady András között a telekosztás és egyezkedés az

3. kép. A csizmadiák Kandia utcai telke a Dombóy-féle térképen 1817-ben

1810-es években zárul le. Várady András halála után özvegye a telket és a rajta levő építményeket áruba bocsájtja, s ez nemcsak egybeesik a csizmadiák új helyszerzési kísérletével, hanem az épület meg is felel nekik. 1816. október 15-én létrejön a Domby-féle térkép 686. számmal jelölt telkére vonatkozó alábbi egyezség. „Én Besseney Susánna néhai Tts Nemes és Nemzetes Várady András uram özvegye azon quantuális fundusomat, mely ezen privileg. Miskolcz várossa Kandia uttczájában Ns Szepesi György és Fleischer Fábián kereskedő zsidó urak fundusaik között fekszik, és egész a mindszentí határ szélében fekvő Serházig felnyúlik⁵⁷ eladtam a helybeli Ns Csizmadia Czéhnek... az általok mai napon effectíve le fizetett 8020 azaz nyólcezer hús Rhénes forintokért váltó czédulákban és két pár készítendő Kordovány Csizma ráadásért. — ...a rajta fekvő három rendbeli patsitsos, de Sindellyel fedett egy rendbeli hasonloul sindelyes kő épülettel és egy deszka színnel, az egyik oldalon végig folyó deszka palánkkal, és a kertben található minden gyümölcs fákkal, nem különben a Fleischer Fábián felemelt magas fala és ennek végétől a kert felé 17 azaz tizenhét ölnyire nyúló kőfalnak haszon fele hasznával együtt.”⁵⁸ A telken levő, de a Domby-térképen fel nem tüntetett épület, az új árulószín kialakítására alkalmas faszín méreteiről Duhon János ácsmester kontraktusa pontos tájékoztatást nyújt. A szerződésben az ácsmester vállalja, hogy a szín tetejét újonnan felépíti. A szín hossza 20 öl, szélessége a volt csizmadia színnél 1 sukkal szélesebb. A céh minden öl elkészítéséért 185 Ft-ot, összességében pedig az átépítésért és a javításokért 1818-ban 3700 forintot köteles fizetni. Az ácsmester kötelezvénye szerint az épület mindkét végén széles, kétfelé nyíló ajtót, új, kétfelé nyíló tágas ablaktáblákat kapott. Az épület nagyobb része deszkázott oldalú lehetett, mert elejét tetejétől az aljáig újonnan deszkázatták. Az ácsmunkák öt hónap alatt, tehát 1818 októberére elkészültek, s ezzel lehetővé vált az új árulószín megnyitása. Ezen a telken az árulószín mögött állt egy kisebb épület, melyet céhgyűlések, egyéb összejövetelek megtartására használtak. Az 1845. évi nyári árvíz a csizmadiák telkét, s a rajta álló építményeket is erősen megrongálta. Az árucarnok kijavítható volt, de a gyűléstartó terem teljesen megsemmisült. Az árvíz rombolásai, a tárgyalóterem hiánya egybeesett a céh korábbi kísérleteivel, amelyek a szomszédos telek házának megvásárlására irányultak. Ez a telek és ház Fleischer Fábián háza volt. (Domby 687. sz.). Fleischer halála után özvegye eladósodott és fizetésképtelensége miatt árverést hirdettek házára. Az 1844. szeptember 17-én megtartott árverésen a ház és telek 21 500 váltóforintért Lichteinstein József tulajdonába került.⁵⁹ A ház tulajdonjogát Lichteinstein még ebben az évben átruházta Kraudy Lászlóra, aki ebben az időben mint háztulajdonos Miskolc társadalmában az elsők között szerepelt.⁶⁰ — A céh vezetői és Kraudy László között 1845-ben elkezdődtek a tárgyalások, majd az 1846. május 2-i keltezésű öröklevél tanulsága szerint a *Fehér Csillag* nevű *bérház*, 11 000 forintért a céh tulajdonába került. Az árvízi károkat jól érzékelteti, hogy a ház értéke felére csökkent. A 11 000 forint kifizetésére a céh *ház részvényalapot* alakított, ebbe minden tag 1863-ig évi 20 forintot volt köteles fizetni. Tekintettel arra, hogy 1816-tól már volt *szín alapítvány*, amelyre évente minden tag 40 forintot, továbbá *mesterjog* címen évi 20 forintot fizetett, 1845—1863 között

a tagok évi fizetései 80 forintra növekedtek. A két épület magas fenntartási költségeit mutatja, hogy 1863—1872 között a *színapítvány* összegét 60 forintra, a *ház részvény alapot* 40 forintra emelték, amely a cég minden tagjának évi 120 forint kötelező fizetését jelentette.⁶¹

1846. május 2-án Kraudy László háztulajdonos és a csizmadia cég között 10 pontos adásvételi szerződés jött létre, amelynek 2. és 3. pontja a telek- és épületrészek leírásával az alábbiak szerint foglalkozik: „Fejér József nevű haszon bérlőmmel, kinek említett egész Házamat hat évre haszon bérbe adtam, most úgy egyeztem meg, hogy ha csak az új birtokosokkal másként nem szerződik, az említett egész házat jövő 1846 dik Évi május 1 ső-jével tovább semmi esetre sem bírhatja, sőt az Udvarban lévő Biliárdháznak használt Épülettel mellette lévő szobával, s konyhával, említett cég részire most mindjárt által engedni köteleztetik, s ha az említett czéh nagyobb Gyűléseket kénytelenítettik tartani, ezen esetbe, a' Tancz termet és midőn az Valamelly Társaság által el nem lesz Bállal foglalva, minden vonakodás nélkül átt engedni köteles lesz. . . . A vevő feleknek jelenleg által adott Udvarban lévő Biliárd-házon kívül a' többi Épületekre nézve jövő május 1 sőig a' tulajdonossági jogot megtartom.”⁶² 1846. november 28-án, a korábbi szerződésnek megfelelően elkészült „A' Kandia utcába fekvő Nemes Csizmadia Czéh háznak, udvarnak és azokban található házi eszközöknek Inventárium”. Mivel olyan dokumentumról van szó, amely egy korcsma és vendégfogadó, de egyben a csizmadia szín legteljesebb, s épségben megmaradt összeírása, alábbiakban részletesen közlöm:⁶³

1 ször. Az Udvaron jobb kéz felől bemenne levő két első szobában, két ablak hat és hat fiókokkal együtt, zöldre festett fasalugáterekkel, vas gáterekkel, bádog tsatornákkal el-készülve egyben haszon vehetők.

2 ször. Az utczára két felé nyíló, festett ajtó, minden hozzá valóval, valamint ugyan azon ajtónak két felé nyíló üveges ajtója, 's a felett két felé nyíló ablakai is szinte épségben vagnak.

3 ször. A kapu alól benyíló bélelt festett ajtó, rezes plével, rezes sarkvasal, vas rekesszel, valamint azon szobából oldalszobába nyíló üveges ajtó, réz plével réz sarkvasaival, kultsal és üveg tábláival szinte jők és haszon vehetők.

4 ször. Ugyan ott egy négy szegletű öntött vas kályha épségben

5 ször. Ugyan ott két fejér fényű fa karos szék és egy kis gömbölyű fenyő fa asztal jó karban.

6 ször. A pádimentomok ezen szobákba mind épségben vagnak, —

7 ször. Ezen szobából az udvar menet az és 1^{ső} 2^{ik} szobákba a Pádimentumok Szinte egészen haszonvehetők, a' túl is egyik ajtó festve rezes plével vas sark vassal, vas fogóval és kultsal együtt egészben haszon vehetők —, ugyan ott egy kályhát el-záró ajtótszka 3 üveg ablak fiókkal kults nélkül.

8 ször. Ugyan az első szobának hat fiókos ablaka, vas gáterekkel, sarkvasakal és bádog tsatornával együtt szinte épek.

9 ször. A 2^{ik} szobába egy bélelt, festett ajtó, két oldalt nyíló Almáriommal együtt, az egyik kultsal a' másik kults nélkül az ajtó szinte réz plével vas fogóval és sarkvassal épségben.

10 ször. Bent a szobában kis kapu alá nyíló Ablak. 12 üveg táblákkal együtt minden hozzátartozókkal együtt haszonvehetők.

11 szer. Ugyan ott egy tserép kályha, egy festett nyoszolya és négy fenyő fa karszék szinte haszonvehető állapotban.

12 szer. Ezen szobákból a konyhába nyíló bérlet ajtó hozzávalókkal együtt épek.

13 szer. A' Konyhába egy festett fogas, kemenczével együtt, Szinte jók és használhatók.

14 szer. A Spaizon levő ajtó, ablak, a rajta levő vas gáter és vas tábla mind jó állapotban vagynak.

15 szer. A Konyhából az Udvarra nyíló kettős ajtó vas rekesszel, pléhvel, sark-vasával, kultsal, és az ajtó felett levő ablakkal együtt egészen jók.

16 szer. Ugyan azon oldalon ácsolt kettős árnyékszék az udvaron.

17 szer. A pincébe lejáróra grádicsok, falak, ablakok vas gáterekkel és pádimentumokkal jók.

Be menve a' kapun bal kéz felől levő Terembe (a Kávéházba)

1 szer. Az utcára kétféle nyíló festett fa ajtó, valamint a belső, két felé nyíló ajtó is a rajta levő ablakokkal együtt, egy egészen újak és haszonvehető.

2 szer. Ugyanott az utcára két ablakok vas gáterekkel, zöldre festett fa salugáterekkel, sarkvasakkal, üvegtáblákkal, és egy bádognál készült levegő húzóval együtt tiszta épek.

3 szer. Egy kávé főző kandalló két vasajtóval

4 szer. Egy festett fenyő fa Kredentz, két felé nyíló ajtóval

5 szer. Egy öntött gömbölyű vas kályha

6 szer. Egy nagy és két kisebb fenyőfa kerek asztal, tiszta jók.

7 szer. Nyolc festett fenyű fa-karszékek

8 szer. Egy hosszú és öt rövidebb, kanavással borított Lótzák épségben

9 szer. Hét falba levő bádognál lámpák tiszta jók

10 szer. Egy Teke Asztal ótskás ugyan de még használható állapotban, hozzá való 9 dákóval, 16 kisebb golyóbisokkal és öt nagyobbval együtt hasznavehető

11 szer. Ugyanott az Udvarra nyíló ablak üveg táblákkal

12 szer. A Teke teremből nyíló pintzer szobája ajtóval és ablakkal együtt haszonvehető állapotban.

13 szer. Az udvarra nyíló ótskás ajtó plével és sarkvasával együtt

14 szer. Ugyan azon oldalon az 1^{so} szobában, két festett fenyő fa nyoszolya egy gömbölyű kis asztal, egy gömbölyű tserép kályha, egy ablak gádorokkal, sarkvassal, bádognál tsatornával és 6 Üveg ablaktáblákkal együtt szinte haszonvehető állapotban. —

15 szer. Két ajtó egészben elkészülve, kivéven a Szobából hátra felé menve ...kultsa nincsen

16 szer. Ugyan ott a második szobában 6 festett karszék, egy kis fenyő fa gömbölyű asztal, egy festett ócska nyoszolya, egy tserépkályha valamint a rajta levő ablak vas gáterrel üveg táblákkal és egyéb hozzávalókkal, az udvarra nyíló ajtó is minden hozzá valóval együtt használható.

- 17 szer. A bal oldalon levő kis pintzének az ajtaji szinte jók.
 18 szer. Az udvarról a kályhát fűtő lyukon levő három fa ajtók, hozzá valókkal valamint a' hátrulso pintzék rajta levő ajtókkal és garáditsokkal együtt szinte használhatók.
 19 szer. A bal oldalon levő szobák pádimentomjai mind jók.

A' Felső emeletbe

- 1 ször. Az oda fel-vivő garáditsok mind jók 's haszon vehetők.
 2 szor. Ugyan ott a' bal kéz felől való oldalon a' kis szobákba levő 3 ajtók rézzel borított Plével jól el készülve, az első szoba ablaka vas gáterrel, a' másik pedig zöld festett fa salugáterrel és üveg táblákkal haszonvehető állapotba, egy ótska cserép kályha, Szinte a két szobákba 21 fenyő fa karszék, három festett ótska nyoszolyák, két kiseded fenyő fa asztal, és egy falon függő kis Tükör.
 3 szor. Az ott levő szobák pádimentomjai mind haszonvehetők.

A' Felső nagy táncz terembe

- 1 ször. A Tánc teremnek a falai ki vannak festve és így haszonvehető
 2 szor. Egy két felé nyíló fenyő fa ajtó minden hozzá valóval együtt egészen jó
 3 szor. Az ajtó felett egy 4 fiókos ablak...
 4 szor. A mu'sikusok karzatja ki-festve, két vas rúddal egészen jó
 5 ször. A Terem közepén egy nagy függő réz Luszter 31 darab réz gyertya tartókkal együtt haszonvehető állapotban.
 6 szor. Tíz darab falon függő szív forma gyertya tartók, egy-egy Szív forma gyertya tartón két-két szál gyertyára való réz gyertyatartókkal együtt használhatók
 7 szer. Nyóltz hosszú kanavással be húzott Lótzák szinte használhatók
 8 szor. Egy gömbölyű öntött vas kályha
 9 szer. Négy nagy ablakok az Utczára, 8 Fiókkal együtt részint vas, részint rézrakatos Munkával készülve épség be.
 10 szer. A' Teremből az utczára a vas gangra nyíló üveges ajtó, minden hozzá való sarkvasával üveg Táblákkal és külső salugáterrel együtt, valamint a ki könyöklő vas gang is, a' ház tziérével együtt egészen jó karban van.
 11 szer. Egy gyertya tisztító Garádits, haszon vehető
 12 szer. A' nagy Teremből vivő oldal szobába nyíló kettős festett ajtó, minden hozzávalókkal együtt egészen jó karban.
 13 szor. Ugyan ott egy öntött gömbölyű vas kályha, két nagy ablakok nyóltz-nyóltz üveg fiókokkal együtt, salugáterekkel is minden hozzá valókkal Szinte jó állapotban és két festett ótska fa fogasok.
 14 szer. A' Terem oldal szobájából vivő Kredentz szobába, három 6 és 6 fiókos üveg ablakok, részint vas, részint réz sarkvasokkal el készítve, jó álla-

potban, ugyan ott egy kis gömbölyű öntött vas kályha, egy két szálas deszka hosszú fenyő fa asztal, egy két öles fenyőfa lótzsa, egy festett Kredentz, két póltzal együtt szinte hasznavehetők.

15 ször. Ugyan abba a szobába egy Kandalló, két felé nyíló két vas táblával, de kults nélkül, a szobán levő ajtó Pléh nélkül tsak riglire van és rekesszel, a konyhába nyíló ajtó Szinte egész jó állapotban van Jó Plével és kultsal együtt.

16 ször. Ezen szobáknak a' pádimentomja is valamint a' tántz teremé is jó és haszonvehető állapotban vagynak.

A' Konyhába (ill. Felső Konyhában)

1 ször. Egy festett pótzos fogas, egy sütő kementze, Színhaszon vehető

2 ször. A' konyhából a gangra két felé nyíló festett fenyű fa ajtó jó készülettel el-látva, és úgy haszon vehető.

3 ször. A' Konyhából a' Spaizba vivő ajtó, valamint az ott levő ablak is salugáterrel együtt egészen haszonvehető állapotban van.

4 szer. Hátról az épületnek felső végén, az Árnyék székek szinte három ajtókkal jól el látva, minden munkákra nézve haszon vehetők, valamint az ott levő Zöldre festett fa salugáter is haszon vehető.

5 ször. A' Járdá pedig egyben körül van véve tsinos készületű vas gátrekkel

6 ször. Az eresz tsúrgás valamint kivel az utczáról, úgy az udvarról is körül van véve vas Pléh tsatornákkal melyeknek a végei mind az utcáról, mind az udvarból, majd földig lenyúlnak, tiszta jók.

7 szer. A Kórusra valamint a Padra járó garáditsok is egészen haszon vehetők, a Kóruson levő ajtó rézzel borított Plével, sarokvasakkal jól el-látva, valamint a' padra vezető garádits is fa ajtóval el-látva azon felül meg a padra menve a tűz ellen egy vasból készült ajtó, faragott kő ajtó falukba bezárva, vas Plével sarkvasakkal és kultsal jól el látva.

8 ször. Az utca felől való nagy Kapu szinte egészen jó és haszon vehető állapotban van.

Az Udvaron hátul

1 ször. Jobb oldalról bemenne egy hosszú kotsi szín fenyű fa deszkákkal rendesen el-készülve, be padlásolva, pad ajtóval jól ellátva. Haszon vehető, jó állapotban.

2 ször. Egy kisded Istálló, jászollal, hídlással és záros ajtóval ellátva-jó karba.

3 ször. Egy 20 Lóra való Istálló, végig jó válóval, rátsal és hídlással jól ellátva, valamint két ajtó is van rajta, a' melyik közül az egyik Plével és Kultsal a' másik pedig vas rekesszel van el-látva, ezek szerint mind a kettő jó karban.

4 szer. Ezen belül van még egy kis pádimentumozott lakó ház, három szobával, pitvarral és abba lévő sütő kementzével és katlannal együtt ellátva, va-

lamint mind a' hat ajtók és négy ablakok, minden Asztalos és Lakatos 's Üveges munkával jól el-látva vas gáterekkel

5 ször. Egyik szobában van egy tsinosan el készült öntött vaskályha

6 ször. Ezen említett háznak a' végibe van egy deszka oldalú sindelyel fedett fa-szín. ehez járul a kuglizó szín is a' mely szinte végig sindelyel fedve, golyóbis le-botsájtó tsatornával ellátva, valamint a' bal-oldalról levő kuglizó is tsak úgy van mindezekel és színel együtt is el látva, mint a' jobb oldalon való, ezek szerint mind a' kettő haszonvehető állapotban van.

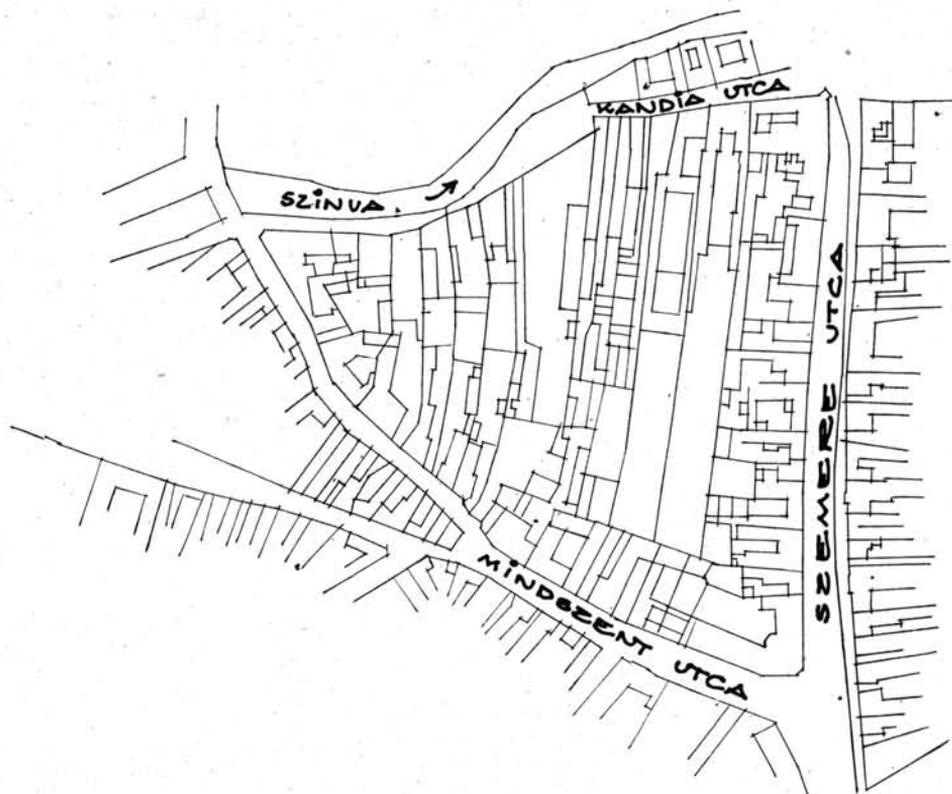
7 szer. Továbbá van még az udvaron, egy három Ölnyi hosszú két felé rekesztett fás komora, deszka oldallal kerítve és sindellyel be fedve, valamint hozzá való ajtókkal is el-látva

8 ször. A' háznak minden fa és kő épületei, valamint az udvaron lévő kő burkolás is jó és egész haszonvehető állapotban van.

9 szer. A' kertet minden tekintetben maga valóságában haszonvehető állapotba adtuk által.

A bemutatott inventárium alapján több épületből álló, épületenként több, különböző funkciót betöltő komplexum került a csizmadiák tulajdonába. Az udvar jobb (rendőrkapitányság felé) és bal oldalán (Szemere utca irányában), valamint a telek hátsó részén (csaknem Mindszent község határáig felnyúlva) helyezkednek el azok az építmények, amelyek a fogadó tartozékaiból és kiegészítő épületeiből néhány év alatt céhek árulóhelyeivé, árucarnokaivá alakulnak. Az összeírás szerint a telek jobb oldalán egy épületben a Kandia utcára néző szoba, az udvar felé hasonlóan két szoba-konyha-spajzból álló egység van. A bejárati kapu bal oldalán helyezkedik el az emeletes *Kávéház*, amely földszinti része egyszerű berendezéssel van ellátva. A kávéfőző kandalló, egy szekrény és egy kályha mellett 3 asztal, 8 festett szék, 6 lóca és tekeasztal volt benne. A konyhából nyílik a pincér szobája, amely konyhával, s belőle nyíló második szobával képez egységet. Ennek a szobának az udvarra is van kijárása. E földszinti épületegység alatt pince található. Az emeleten egymásba nyíló ajtókkal 2 szoba helyezkedik el. A berendezések lakó, vagy tárgyalóhelyiségre utalnak. A szobához belső karzatos táncterem, majd ebből nyíló oldalszoba kapcsolódik. Az emeleti részen hasonlóan van konyha és spajz, ami összefügg az épület korábbi fogadó jellegével. Az épületnek ezt a jellegét erősítik az udvar hátsó részének építményei, a padlásos koci szín, 2 istálló, fa-szín, fáskamra, kettős árnyékszék és kuglizó hely. Ezen a részen említ az összeírás egy kisméretű házat, amely három kis szobából és pitvarból áll. Feltehetően ezt a kiszolgáló személyzet birtokolta. A nagyméretű épületkomplexum formáját és elhelyezkedését a telken az 1893-ban készült térkép már feltünteti (4. kép).

Az épület az összeírás szerinti formájában a miskolci színház történetben is szerepet kapott. 1843-ban a tűzvész során közel ezer ház, s közöttük a színház is leégett. „Míg a színház épült a színészek nyáron a Csillag és Korona vendéglők kertjében, télen a csizmadia céh áruló helyén s a Korona vendéglő termében ütötték fel sátrukat” — írja *Keresztessy S.* 1903-ban, részben visszaemlékezéseire, részben írásos dokumentumokra hivatkozva.⁶⁴ A csizmadia céh árulósíneje már természetesen nem a *Sötétkapu* feletti egykori árulóhelyi-

4. kép. A Kandia utca—Mindszent utca és Szemere utca terének beépítettségi állapota 1893-ban

ség, hanem a Kandia utcai épület, illetve a csizmadiák tulajdonában lévő *Csillag vendéglő* kertje. Miskolczi képek c. tárcasorozatában *Vereskövi I.* erről írja, hogy „már az 1840-es évektől kezdve volt egy nyári színháza Miskolcznak, mely a *Csillag* vagy *Fábián kertben* állott. Ez volt akkor a leghíresebb mulatóhely. Nem nagy, de még akkor is szép kert volt az. Elöl mindjárt a bejáratnál megkezdődött a szép, s magas fák hús s enyhet adó sora, melyek alatt falóczák s asztalok hosszú körbe s megterítve várták a zöldet s izes ételleket kereső publikumot. Beljebb gyönyörű hársfák lombjai alatt, szőlőlugasok között vitt az út hátra, az arénába. Itt játszottak nyárban a miskolczi színészek; itt ösmerem meg én is színről-színre a nemzeti színészet régi koronás úttörőit — még akkor mint szegény napszámosokat; itt lelkesültem az öreg Barthával, itt csodáltam Lendvait, itt méláztam Déryné dalain; innen az istálló háta mögül, vagy akarom mondani a vár kapujából jött elő a „Formentériai” remete, itt a palánk mellett dévajkodott Don Caesar de Bazán, és itt a rács mellett húzott a hátamra vagy hármat az öreg Rácز bácsi, mikor fizetés nélkül akartam a domb tetejére, vagy is a karzatra állani. Előadás után a színészek és a publikum nem

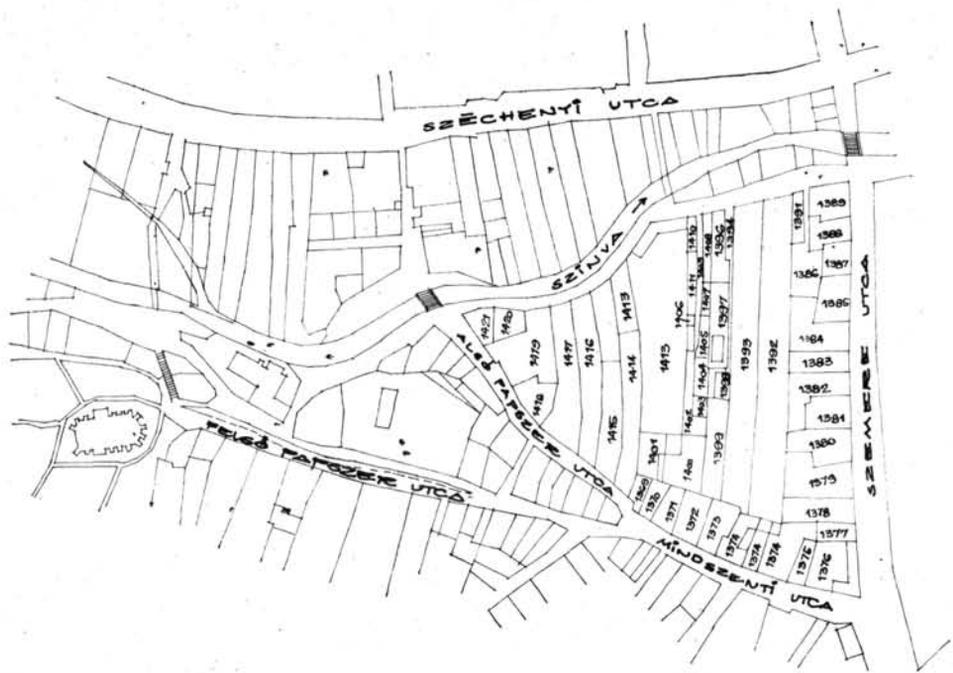
mentek haza, hanem ott maradtak a kivilágított kertben vacsorálni. A színészek csak úgy jelmezekben, ki mint játszott, abban a ruhában. Ott láttuk sokszor a szerencsen Othellót a miskolczi főbíró mellett, Rinaldó Rinaldini pestepoharat iszik egy fiatal kereskedővel, és még Lignerillis Luiza a megyei levéltárnok vallomásaira figyel, addig Griseldis a diósgyőri kasznár tréfáin nevetett. Az öreg Siroki rákezdté a nótát, csörömpölt a pohár s néha éjfél veté haza a színészeket és a publikumot. Családias dolog volt ez akkor, s kivált a nők kíváncsian élveztek azon, — még akkor nem szokott-helyzetet, hogy ők is nyilvános helyen étkezhetének.”⁶⁵

A város 19. századi történetében a *Csillag vendéglő* még egy nevezetes esemény színtere volt. 1859. november 15-én az avasi templomban kerületi gyűlést hívtak össze, ahol a császári nyílt parancsot vitatták meg a résztvevők. A kerületi gyűlés a pátenst visszautasította, s ezzel egyidőben feliratot intézett a királyhoz. A gyűlés után a kerületi képviselők nagyszabású ebédet tartottak a *Csillag vendéglőben*, ahol ebéd közben tovább folyt az eszmecsere.⁶⁶

A fogadó helyiségeit és termeit a csizmadia céh nem használta állandóan és folyamatosan. Céhgyűléseket, rendezvényeket, a csizmadia ifjúság összejöveteleit, táncmulatságait tartották ebben az épületben. Ez indokolta, hogy a céh az egész épületet bérletbe adta, s a bérlők kezében így az továbbra is megtartotta vendégfogadó, étterem és kávéház jellegét. Az épület első, s 1855—1873 közötti folyamatos bérlője Szombati József és felesége volt. Az emeletes házat 1855-ben évi 800 ezüstforintért *Szállóhely* címen adják bérbe, tehát későbbi bérház megnevezése és jellege itt tűnik fel először. A szerződés 2. pontja külön foglalkozik az udvar és kertbeli épületek, valamint a mulató kert és tekéző hely ápolásával. A céh 1874—1877 közötti időre Zrotál Józseffel és feleségével köt bérleti szerződést, s az évi bérletet ekkor már 200 osztrák értékű forintban határozzák meg. A *Csillag* néven említett fogadóban ekkor még megvan a táncsterem, a kávéház, a korcsmarész, a lak- és vendégszobák, szó esik a konyhákról, pincékről, istállókról és az udvaron álló faszínről is. Az udvar 1 hold területű elő- és utókertből áll, amelynek hátsó részében megtalálható a kettős kuglizó és a földszintes lakóház, amelyet hasonlóan használnak gyűlések megtartására.⁶⁷

A céh ipartársulattá való átalakulását jelentős előkészületek, közöttük is a céh anyagi helyzetének stabilizálása, ingó és ingatlan vagyonuk jogi helyzetének, állapotának egyengetése előzte meg. A *Csillag vendéglő* a céh alapvagyonát képezte, s az ezzel kapcsolatos bevételek és kiadások a céh temetkezési segélypénztár alapján keresztül történtek.⁶⁸ 1874/75-ben a vendéglőhöz és kávéházhoz kötődő bérleti bevételek megszűntek, s ekkor alakult át az épület bérelt katonai kaszárnyává. Nevét, mint *Csillag kaszárnya* az 1920-as évekig megőrizte. Az épület fogadó funkciójának átalakulására, ill. megszűnésére utal az 1874-es eladási és értékesítési szerződés, amelyben a szálloda 6 szobájának ingóságait számba vették és áruba bocsátották. Az eladott tárgyak listája jól érzékelteti a szálloda és vendéglő felszereltségi fokát, berendezésének minőségét és mennyiségét. Az első szobában 2 veres-fenyő nyoszolyát, 2 paplant, 2 matracot, 2 stózsákat (szalmazsákat), 2 lepedőt, két széket, 1 fenyőfa asztalt, 1 fenyőfa mosdót, 1 aranyrámás tükröt és 2 firhangot írtak össze. A többi öt szobában hasonló felszerelés volt. A szálloda 6 szobája tehát 12 vendég ellátá-

sára volt kialakítva. A szálloda ebédlőjének eladott berendezéseiről készült lista a következőket tartalmazza: 3 db kihúzható asztal, 2 db karszék, 1 db háromágú függő lámpa, 1 db edényes mosdó, 2 db aranymázás tükör, 1 db vas ruhatartó, 4 db aranyrámás kép, 1 db divány, 1 db óra, 1 db kerek asztal, 1 db négyszögű asztal és 1 db függő lámpa. Az eladott ingóságok értéke mindössze 400 osztrák értékű forint volt.⁶⁹ 1878-79-ben ugyanez az épület már *Csillag laktanya* néven szerepel az ipartársulat irataiban.⁷⁰ 1879-ben az ipartársulat a „tiszttakar iránti előzékenységből” az árulószín mögötti kertet (a szomszédos telken) is bérbe adta évi 30 forintért.⁷¹ 1881-ben az épülettel kapcsolatban két éves pereskedés kezdődött. „A Kandia utczában Csillag czímet viselő jelenleg katonai laktanya mint bérház észak keleti részében, a Pollák Jakab féle építkezés következtében” megrepedt, az épület keleti sarka beszakadt. A polgármesteri hivatal Adler Károly városi mérnököt bízta meg a vizsgálat lefolytatásával. A szakértői vélemény Pollák Jakab emeletes házának építésében nem talált mulasztást, így a helyreállítás költségeit a csizmadia ipartársulatnak kellett fizetni.⁷² A helyreállítás költségei meghaladták az 1000 forintot, másrészt az épületet bérlő katonai parancsnokság az épület bizonytalan állapotára hivatkozva megtagadta a bérleti díj kifizetését. Ilyen körülmények között 1881. december 8-án rendkívüli közgyűlésen határozta el az ipartársulat, hogy a belügyminisztérium engedélyének megszerzése után eladja az épületet.⁷³ Az értékesítési ár az ipartársulat alaptőkéje maradt volna továbbra is, de úgy, mint a temetkezési segélypénztárban elhelyezett alaptőke.⁷⁴ 1882. október 24-én Adler Károly mérnök vezetésével felmérték a laktanya és árulószín telkét. A jegyzőkönyv a két épület telkét a Dobby-féle térképen szereplő 680—681 hrsz.-al azonosítja. „A Kandia utcai oldalon a csillag épület 18,9 mtr. a csizmadia szín telke 21,95 mt. széles, mindkét telek Mindszent felőli vége összesen 43,5 m. mely szerint egy-egy telekre ezen oldalon 21,75 mt. hossz jut mely méret a térkép méreteivel összeegyezik. Úgyszintén felmérték a telek közepe a Gulyás háza és a Kalapos szín közt, mely a térkép szerint egyenlő szélességgel bír.”⁷⁵ Az 1817-es Dobby-féle térképen ilyen számokkal feltüntetett és megjelölt telkek ennél kisebb, elhelyezkedésük sem felel meg a leírásnak. A leírás viszont pontosan megegyezik méreteiben és adataiban is a 686 és 687-es számú kettős telekkel. Ez a térkép még nem tünteti fel, de az iratokból és összeírásokból tudjuk, hogy az épületek homlokzata a Kandia utca felé helyezkedik el. Az 1817—1893 között készült, pontosan nem datálható városi térkép a Dobby-térképen említett telkek osztódását, területi változásait mutatja, amennyiben a korábbi két telekszám helyén az 1407, 1408, 1409, 1410, és 1411 számmal ellátott telkek szerepelnek (5. kép). Ekkor alakult ki 1409-es helyrajzi számmal az a zsákutca, amely később a Kálvin (volt Kandia) utca Mindszent felé beforduló folytatása lesz. Tudjuk, hogy a csizmadiák telke nem tagolódott szét, egy tagban megmaradt tulajdonukban, csupán a telek építményeinek használatára kötöttek bérleti szerződéseket. 1394-es hrsz. alatt feltűnik egy másik zsákutca, amely az 1920—1930 között készült térképen feltüntetett Csengery utca elődje. Ebben a zsákutcában találjuk a csizmadia szín után áruló más céheket, így a kalaposokat is. A csizmadiák telke a Csengery utca keleti oldalán helyezkedett el, s ez a Dobby-térképen a 686-os, a 19. sz. II. felében készült térképen 1393-as, az

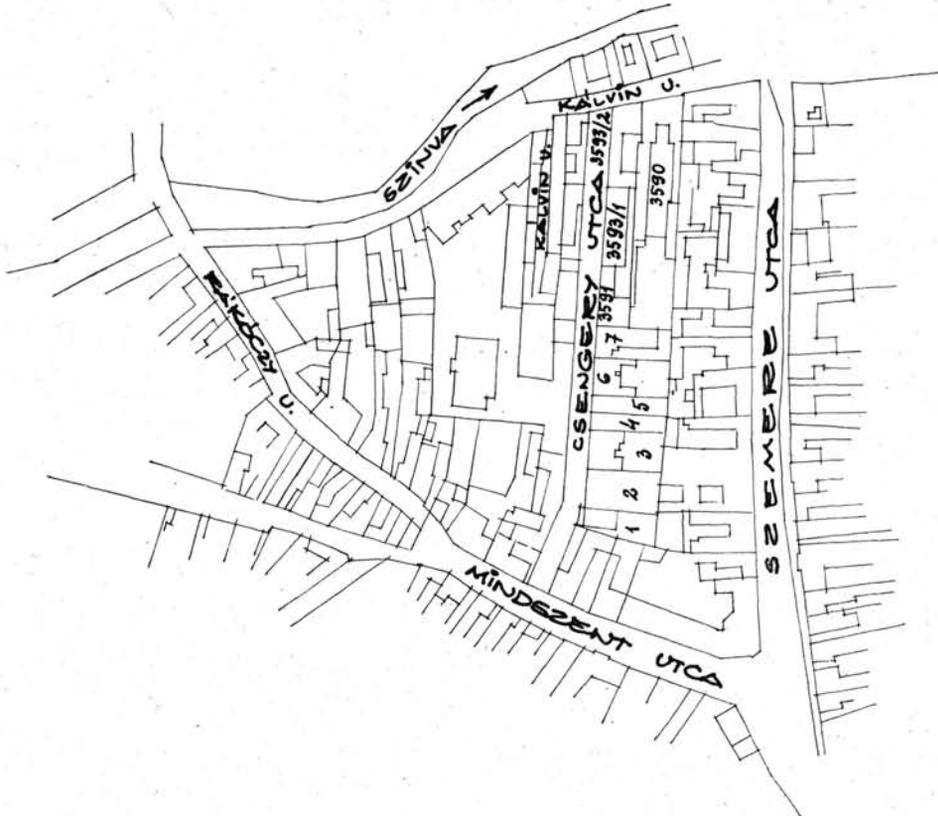

5. kép. A csizmadia céh telkének felaprózódása 1817—1893 közötti térképen

1920 körül készült térképen 3592 és 3591/1 — 3591/2-es hrsz.-al szerepel. A Csengery utca helyrajzi száma 3592/2, ami félreérthetetlenül bizonyítja, hogy az utca kialakítása során a csizmadiák telkét megosztották. A céh iratanyaga ezt a megállapítást csakúgy igazolja, mint azt, hogy a telek keleti közvetlen szomszédja a csizmadiák tulajdonában levő, hasonló területű és szintén Mindszent határáig felnyúló telek, amelyen a Csillag vendéglő, majd ebben a katonai laktanya volt (6 kép). Adler Károly felmérése tehát bizonyíthatóan téves, illetve tévesen készült a jegyzőkönyv.

A telekfelmérést követően az ipartársulat közgyűlése jóváhagyásával a *Borsod megyei Lapokban*, a *Borsodban* és a *Miskolcz c. újságokban* egymást követő három alkalommal meghirdették az épület árverezését.⁷⁶ A társulati jegyzőkönyv szerint a vételár 18 000 forint volt, de eladni csak 15 800 forintért tudták. „Hogy pedig ezen ár, a’ mai kor igényeihez képest úgy a’ birtok saját értékének, mint azon czélnak melynek alapján az eladás elhatározottat, valóban megfelel, — kétségbe vonhatlan, annál fogva is, miután levonva ezen összegből 4 600 ft tartozást marad 11 200 ft. alaptőke gyanánt évenkénti 5% tóli kamata 560 ft. a’ legmagasabb fokra emelt számítás szerint évenként bekövetkezhető 30 halálesetből mindenmás illetőleg a’ bekebelezendők általi fizetésén kívül 28 halál esetre teljes biztosítást nyújt.”⁷⁷ Az értékesítés egyik lényeges oka tehát a temetkezési segélypénztár, s a megbomlott kiadás-bevételi

egyensúly helyreállítása volt. Az épület tényleges eladásának mégis valamilyen akadálya lehetett, mert az első világháború idején ide szállásolták be a 10. magyar gyalogezredet, s a háború alatt okozott károkért, illetve ezek megtérítéséért az ipartársulat még az 1920-as években is pereskedett.⁷⁸

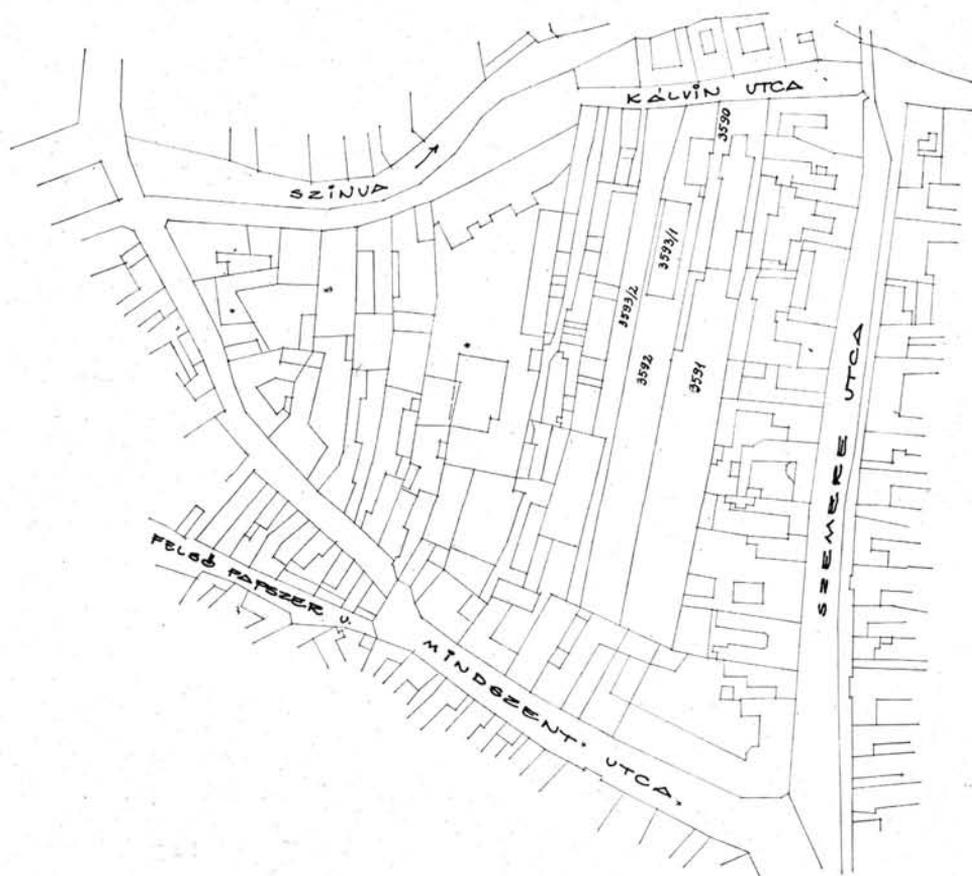

6. kép. Telkek és árulószínek a Csengery utca megnyitása után. Az 1–7. számok a 3592-es telkek osztódását jelzik

A háború alatt a szomszédos telken álló áruló szín belső berendezése is részben megsemmisült, az épületben és a telek építményeiben hasonlóan jelentős károk keletkeztek.⁷⁹ Az 57 méter hosszú árulósízn tatarozási és helyreállítási munkálatai 1920-ban kezdődtek el. A megkötött egyezség szerint a szín Avas felőli végéből 15,75-m hosszú részt le kellett bontani, a tetőszerkezetet átalakítani, újra cserepezni, az ablakokat és az épületen levő külső sérüléseket helyre kellett állítani, ki kellett javítani. A vállalkozó 20 000 korona készpénzt kért a munkáért, valamint a lebontott rész felszabadult helyét, amely egy új, a telket lezáró végfalig terjedve 95 négyszögöl volt. A szerződésben szó esik a csizmadia szín után következő kalapos színről is.⁸⁰ Az átalakítási, újjáépítési

munkálatokat lényegesen befolyásolta a polgármester 1921. február 5-i határozata. A határozat az ipartársulat Kálvin utca (korábban Kandia utca) 38. számú ingatlanból 154 négyszögöl területet kisajátít a város részére a Kálvin és a Mindszenti utcák között nyitandó új utca céljára. Kisajátítási összegként a város 10 780 koronát ajánlott fel. A határozat hozzájárult ahhoz, hogy a csizmadia ipartársulat az árulósínt mindaddig korábbi állapotában használhassa, amíg az utca végleges kiépítésére, s a terület elfoglalására szükség nem lesz.⁸¹ 1923-ban megkötötték a kisajátítási szerződést, amelynek 1. pontja szerint: „kisajátítást szenvedő, mint a miskolci 813. sz. tjkvben A + 3 sor 1393/b hrsz. alatt felvett ingatlan tulajdonosa telkéből a város tulajdonába a Mindszent és Kálvin utca között nyitandó új utca céljára átenged a mellékelt kisajátítási terv szerint „2” osztóval jelölt 177 négyszögöl területet négyszögölenként 70 hetven korona, összesen tehát 12 390 korona, azaz Tizenkettőezerháromszázkilencven korona egyezéssileg elfogadott kártérítési ár ellenében.”⁸² A telek helyrajzi száma megfelel az 1893-as és az 1893. előtt készült térképeknek, tehát igazolja Adler Károly helytelen azonosítását, ill. alátámasztja azt, hogy a Dombóy-féle 1817-ben készült térkép 686 hr. sz. alatt felvett telek megegyezik azzal a telekkel, amelyen a csizmadiák árulósínje állt.

Azoknak a helyiségeknek a hasznosítása, amelyeket nem érintett a kisajátítás, bérbeadással történt. 1924-ben 1 évre a miskolci szakszervezetek közös bizottsága évi 100 000 koronáért bérelt egy helyiséget. A Szakszervezeti Bizottság nevében a szerződést Rónai Sándor és Lehoczky Pál írta alá, míg a tanúk között Reisinger Ferenc neve szerepel.⁸³ 1925-ben a miskolci mérnöki hivatal javaslata alapján Demeter László helybeli kőműves kap megbízatást, hogy az árusító szin utca felőli falát lebontsa, az utca szabályozási vonalában azt újra építse, s az így módon átalakított épületet gépkocsi és javító műhely céljára hasznosítsa.⁸⁴ Ebből a használati formából született egy újabb szerződés 1927-ben, amikor a Felső-magyarországi Kőbánya és Mésztermelő és Miskolci Autógarage és Útépítő Rt., a Fürpasz-testvérek vállalkozása megvásárolta az árulósínt. Az 1930-as évek miskolci sajtója, naptárai és ismertetői a Fürpasz-testvérek Garage Részvénytársaságát reklámozza ezen a helyen.⁸⁵ A szerződés szerint az épületet a csizmadia ipartársulat 34 757 P. 50 f.-ért adta el, de az épület mégis tulajdonában maradt.⁸⁶ A telken álló épületek egészére 1935-ben újabb bérleti szerződést köt az ipartársulat (7. kép). Az 5 évre szóló, 1940-ig terjedő bérleti szerződés 2. pontja szerint „A bérösszeg — tekintettel a felépítmények különböző célú használatára — a következők: a régi épület (amelyben a lakás van) évi bére P. 400., azaz Négyszáz arany pengő, a garage épület évi bére P. 1450, azaz Egyezer-négyszázötven arany pengő, egyéb épületek (műhely, stb.) évi bére pedig P. 1350, azaz Egyezerháromszázötven arany pengő, vagyis a teljes évi bérösszeg P. 3200, azaz Háromezerkettőszáz arany pengő, mely összeg a bérlet oszthatatlansága folytán csak egyszerre és együttesen fizethető.”⁸⁷ 1946-ban az ipartársulat azzal a kéréssel fordul a polgármesterhez, hogy a ház használhatósági engedélyezését 5 évre hosszabbítsa meg. Ezekben az években már szó sem esik az épület eredeti funkciójáról, a csizmadia szakmához kapcsolódó saját hasznosításról, hanem az ipartársulat mint tulajdonos az épület bérbeadását igyekszik elérni, ill. a hatóságok engedélyezésével biztosítani. 1946-ban kelt, s emlí-

7. kép. A csizmadiák telke és az árulószin épülete 1920 körül

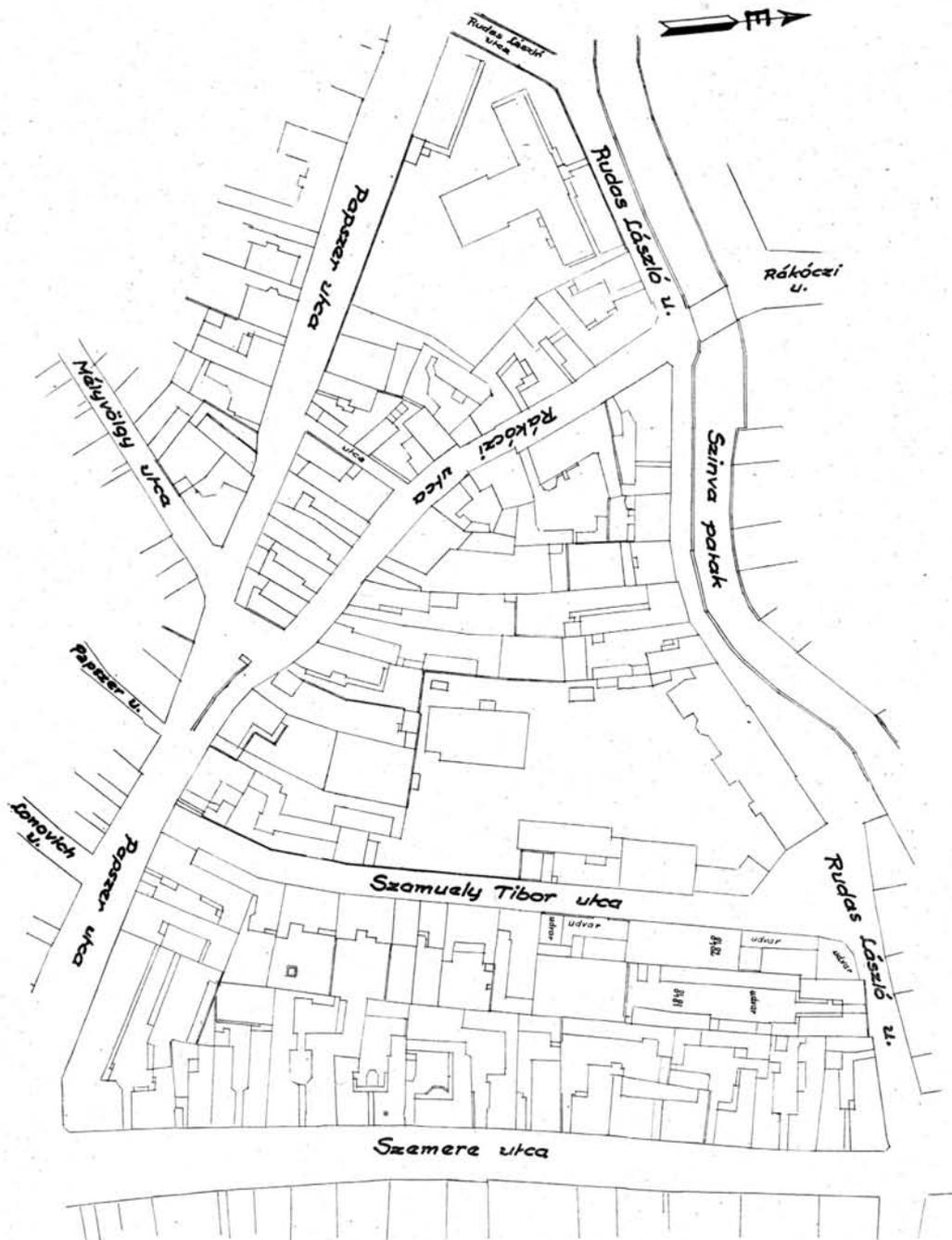
tett levelükben az épületről az alábbiakat írják: „az épületet garage, műszaki szaküzlet céljára bérbeadtuk, s azt a bérlő, mint a harcok következtében súlyosan megrongálódott épületet nagy áldozatkészséggel újjáépítette és beállította a tönkre ment autós ipar újjáépítésének szolgálatába. . . Az épületre, mint egyetlen garage-ra a városban lévő és ide Budapestről és az ország más részeiről beérkező autók garage-irozására feltétlenül szükség van annál is inkább, mert még a magán kézben levő garageok is legnagyobb részben elpusztultak megsemmisültek.”⁸⁸ A bérlő Fürpasz József az épületet helyreállította, (8. kép) s az üzemet 1946. október 1-én beindította.⁸⁹ A garázs üzemeltetésére a polgármester az engedélyt megadhatta, legalábbis ez derül ki az ipartársulat elnökének 1948. évi beszámoló jelentéséből. „Az 1948-ban Fürpasz József garázsbérlőnk olyan nehéz esztendőn küzdött keresztül, hogy nem tudott kötelességének eleget tenni, a bérleti szerződés pontját megszegte. 1. A garázsnak a felét kiadta albr-

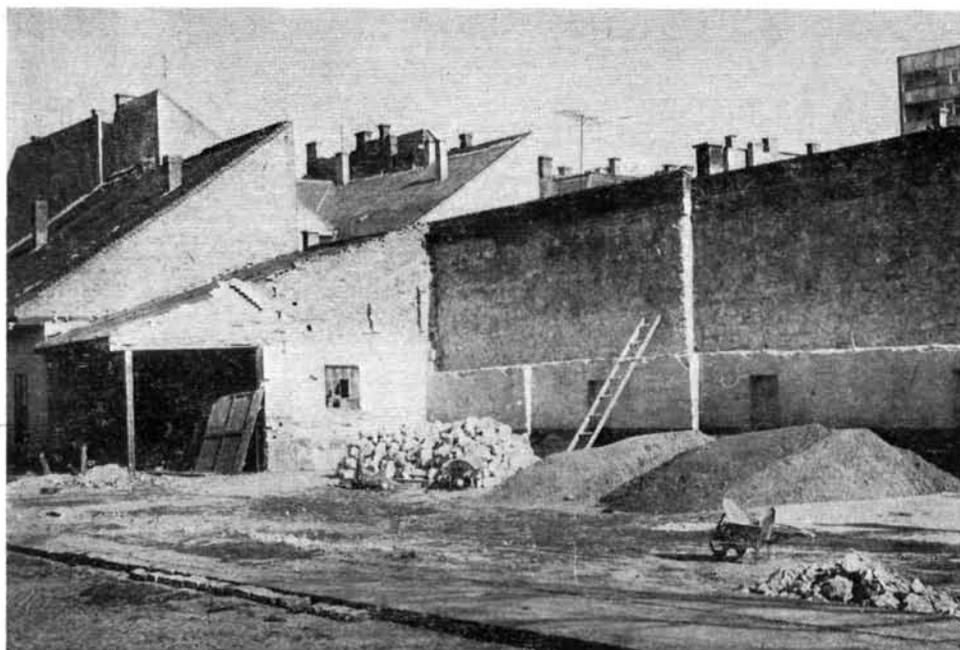
8. kép. A csizmadia árulószin az átalakítás után a Széchenyi u. felől

letbe, és meg sem kérdezte a vezetőséget, hogy beleegyeznek-e vagy sem? 2. Több ezer forint adóhátraléka van 3. Nem fizette pontosan a lakbért, ezért voltunk bátrak felmondani a bérleti szerződést.” Az elnöki jelentés a továbbiakban beszámol arról, hogy az ipartársulatnak 191 tagja volt 1948-ban, s ezek közül 110 a nő, a férfiak száma pedig 81 fő.⁹⁰ A csizmadia céhre, majd ipartársulatra vonatkozó dokumentumok szerint ez volt az utolsó elnöki jelentés. 1949. november 29-én a Belügyminisztérium rendelete alapján feloszlatták a Csizmadia Ipartársulatot.⁹¹ A társulat vagyona ekkor készpénzben 1 257 Ft 10 f volt. A tulajdonukat képező ingatlan a MIK Vállalat kezelésébe került. Az épület bérleti díjaiból származó bevétel 1/3-ad részét az Ingatlankezelő Vállalatnak a csizmadiák temetkezési segélypénztára számlájára be kellett fizetni. Összeállították a temetkezési segélyre jogosultak nyilvántartását, s biztosították a segélypénztár zavartalan működését. Dancs József volt egyesületi elnök révén erről tudomást szereztek az ipartársulat volt tagjai.⁹² A csizmadia cég, majd ipartársulat 1816-tól személyre kivetett évi hozzájárulással jelentős összeget fektetett árulószinük és épületeik fenntartásába. A befektetett összegeket és részvényeket kinek-kinek a temetkezési segélyalapon keresztül juttatta vissza. Amikor az ipartársulatot feloszlatták és ingatlan vagyonuk megszűnt, a segélyalap lényegében sértetlenül funkcionált tovább. Az ingatlan bérleti díjának befizetett hányadából részesítették az ipartársulat tagjait ill. hozzátartozóit. Egykori árulószinük a MIK vezetésében még évekig funkcionált, s 1964-ben bontották le (9—10. kép).

A miskolci céhek 18—20. századi irataiból előkerült, lényegében két épülethez kapcsolódó céhtörténeti és várostörténeti dokumentumokat, ezek tanulságait összegezve megállapíthatjuk, hogy Miskolc középkori eredetű piactere, mint a város és a város környéki települések árucseréjének egyik központi fóru-

9. kép. A Rudas László és Szamuel Tibor utca telkei az 1960-as években

10. kép. A volt csizmadia árulószin bontása 1964-ben

ma a 19. század közepéig funkcionált. A piactér folyamatos beépítése elsősorban a városi üzleteknek, kereskedő boltoknak, s csak kisebb részben a lakóházaknak adott helyet. A városi üzlethálózat kiépülése, a piac fokozatos beépítése és megszűnése eredményeként az itt áruló céhek folyamatosan elköltöztek, árulólhelyeiket a város más részeiben alakították ki újból. A létszámában legjelentősebb csizmadia céh a Kandia utcába költözött. Árulószinükben, vagy annak környékén mint időszakos bérlők feltűnnek s termékeiket árulják más céhek is. A csizmadiák Sötétkapu feletti árulószinéhez hasonlóan a Kandia utcai épületük is szerepet kapott Miskolc 19. századi színháztörténetében. A Kandia (jelenleg Rudas L.) utcai épületek másfél évszázados történetük során tartósan soha nem jelentettek nyugalmat a céhnek, majd az ipartársulatnak. A színt csak a vásárok alkalmával használták, a mellette levő telken álló fogadót pedig hasonlóan időszakosan, gyűlések, összejövetelek során hasznosították. Az épületek folyamatos üzemeltetését a bérbeadás biztosította, ami évenként és összességében nem elhanyagolható pénzszerzést eredményezett a csizmadiáknak. A bérletből származó jövedelemszerzés lehetősége, éppúgy, mint a vásárok során itt történt értékesítés az ipartársulat 1949-ben történt megszüntetésével fejeződött be. Miskolc e nevezetes kézműves iparához két épület kapcsolódott. A Sötétkapu feletti szín átalakított külső formájában napjainkban is funkcionáló épület. Másik épületüket, amelyhez történetük jelentős, utolsó másfél százados időszaka kapcsolódott, 1964-ben lebontották, s helyén — egy jelenleg is meglévő — parkolóhelyet alakítottak ki.

JEGYZETEK

1. *Komáromy J.*, 1963. 44.; *Komáromy J.*, 1972. 54.; *Szendrei J.*, 1904. II. 115., 226., 268., 619.; *Zsadányi G.*, 1955. 28—29.
2. *Szendrei J.*, 1904. II. 240., 619.; *Szendrei J.*, 1890. III. 92., 247.; *Zsadányi G.*, 1955. 29.
3. *Komáromy J.*, 1972. 54.; *Komáromy J.*, 1963. 46.
4. A Diósgyőr-i Korona-Uradalom összeírása 1775 augusztusában. OL. Térképtár. Delin. 6—579. 389—410. (Másolata a Herman Ottó Múzeum Régészeti Adattárában. Jelezte: RA. 612—68.) *Komáromy J.*, 1964. 44.; *Komáromy J.*, 1972. 54.
5. Erre utalnak az 1868-ban kiadott, 34 pontból álló piacrendőri szabályok. Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Dokumentációja (a továbbiakban HOM.HTD): 53. 2710. 1., vö. *Szendrei J.*, 1911. IV. 779—782., valamint az áruértékesítéssel kapcsolatos céhes iratok. HOM. HTD. I. 76. 2. 1—318.
6. HOM.RA. 612—68., *Leveles E.*, 1929. 89., a szerződés szövegét ld. *Deák G.*—*Gyimesi S.*, 1965. 69—71.
7. HOM.RA. 612—68. (a fordítást *Pataki János* végezte).
8. Az alaprajz 1963-ban nyomtatásban megjelent. L. *Komáromy J.*, 1965. 45., eredetije az Országos Levéltár Térképtárában. Jelezte: Delin. 6—579.
9. *Komáromy J.*, 1963. 44.
10. *Vay Ábrahám* királyi kamarás, majd Borsod vármegye alispánja. Tevékenységéhez, munkájához l. *Szendrei J.*, 1911. IV. 221., 223—229., 341., 351.
11. Az imaház, vagy kápolna alapításáról pontos adataink nincsenek, csupán annyi bizonyos, hogy a miskolci görög kereskedők adományozása eredményeként a 18. század elején épült. A kápolna védőszentjül Ohridi szt. Naumot választották. A berendezési tárgyak és az ikonok részben átkerültek az új templomba, amely jelenlegi formájában már 1806-ban állt. A kérdéshez részletesen l. *ifj. Horváth B.*, 1956. 61—67.; *Marjalaki Kiss L.*, 1960. 1—4.; *Kordos L.*—*Pikó M.*, 1975.
12. Miskolc Város Jegyzőkönyve, II. 894. (1741. február 18). Hasonló levéltári kijegyzések és hivatkozások találhatóak még *Marjalaki Kiss Lajos* hagyatéki anyagában. HOM.HTD. 73. 911. 1—94., 74. 423. 1—154. és 75. 53. 1—61.
13. *Szendrei J.*, 1911. IV. 676. A szabók korábbi árulóhelyére, vagy helyeire vonatkozó adatok nincsenek. A céh 1804 előtti iratanyaga a miskolci árvizek során megsemmisült.
14. *Szendrei J.*, 1911. IV. 676—677.
15. *Szendrei J.*, 1904. II. 115.; *Marjalaki Kiss L.*, 1925. 36.
16. Miskolc Város Jegyzőkönyve, II. 894. 1741. február 18. (*Marjalaki Kiss Lajos* levéltári kijegyzése.)
17. *Marjalaki Kiss L.*, 1925. 39—41.; HOM.HTD. I. 76. 16. 1., I. 76. 16. 2., I. 76. 16. 6., I. 76. 16. 9., I. 76. 16. 15., I. 76. 16. 16., I. 76. 16. 21.
18. *Marjalaki Kiss L.*, 1925. 46—48.
19. A Herman Ottó Múzeumban őrzött céhanyagban erre utaló feljegyzéseket, adatokat l. HOM. HTD. I. gyűjteménycsoport.
20. *Sugár J.*, 1910. 51—56., valamint *Božena Nemcova* miskolci leveleit (1851).
21. Miskolczi Napló, 1924. december 25.
22. Orsz. Ltár. Htt. Acta Cassae Paroch. Dioec. Agriensis. Nn. 26. 1777. 17—19.; *Komáromy J.*, 1956. 48—53.
23. A miskolczi Varga Czéh kérése a Diósgyőri Koronauradalomhoz, hogy az áruló színt melyet Tölök bérelnek bővítsék ki. HOM. HTD. I. 76. 5. 48.
24. A Felsőmagyar Királyi Kamarához írt kérelme a Miskolczi Varga Czéhnek, melyben kéri, hogy az árusítást a lakó helyhez közel fekvő helyen tudják lebonyolítani. HOM.HTD. I. 76. 5. 7.
25. A Varga Céh áruló-színre szóló bérleti szerződése. HOM.HTD. I. 76. 5. 93.
26. A Diósgyőri Korona Uradalom Contractusa, melyben bérbe adja a Varga Céhnek a Csizmadia Szín elnevezésű áruló színt 3 évre. HOM.HTD. I. 76. 5. 63.
27. Contractus a diósgyőri koronauradalom és a csizmadia céh között. HOM.HTD. I. 76. 2. 301.
28. A csizmadia céh levele a koronauradalom prefektusához. HOM.HTD. 53. 2290. 1.
29. *Keresztessy S.*, 1903. 30—32.
30. *Molnár Sándor* prefektus levele a csizmadia céhhez. HOM.HTD. 53. 2297. 1.
31. *Keresztessy S.*, 1903. 35.
32. *Keresztessy S.*, 1903. 35—36.

33. Szerződés a miskolci csizmadia szín, kávéház és Koplaló korcsma megvételéről. HOM.HTD. 53. 2289. 1.
34. A miskolci Varga Céh folyamodványa a Királyi Magyar Kamarához. HOM.HTD. I. 76. 48. 1.
35. A csizmadia céh felterjesztése a Földművelés- Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumnak. HOM.HTD. I. 76. 50. 1.
36. Szerződés Czinczifa Ádám és a varga céh között. HOM.HTD. I. 76. 2. 9.
37. Hirdetések a' Hazai 's Külföldi Tudósításokhoz. 1822. 46. szám. HOM.HTD. 53. 3809. 2.
38. A varga céh szín-vásárlásról szóló szerződése. HOM.HTD. I. 76. 49. 1.
39. A Miskolczi Ns. Varga Czéhnek az Áruló Színre és az ahoz tartozó épületekre nézve költ Transactionalis Levele. HOM.HTD. I. 76. 5. 8.
40. A Fazekas Céh contractusa az 1826. esztendőre. HOM.HTD. I. 76. 5. 36.
41. A kinevezett bizottság jelentése a Varga Céh épületének állapotáról. HOM.HTD. I. 76. 5. 36a.
42. Szendrei J., 1911. IV. 676—677., ill. A vásári Szabó Céh Contractusa 1828-ból. HOM.HTD. I. 76. 5. 34.
43. Patikárius Szabó Sándor Úr Árendás Szerződése 1828-ban. HOM.HTD. I. 76. 5. 47.
44. Patikus Szabó Sándor Árendás Contractusa 1830-ban. HOM.HTD. I. 76. 5. 47a.
45. Horváth Mátyás árendás contractusa 1830-ban. HOM.HTD. I. 76. 5. 33.
46. Tisza Antal árendás contractusa 1835-ben. HOM.HTD. I. 76. 5. 35.
47. Horváth Mátyás árendás contractusa 1836-ban. HOM.HTD. I. 76. 5. 33a.
48. Bátori K., 1879. 25.
49. Leveles E., 1929. 41.
50. A Kandia utca elnevezést a Kálvin utca váltja fel, de a mai Rudas László utca elnevezést megelőzte az Iskola utca név is.
51. Nyiri D., 1926. 5. „Az 1775. évi censalis összeírásban a Szirma és Kandia (jelenleg Szemere) utca között 12 olyan ház van felvéve, amely a város árkába Kenő utcán — Kenő utcán a sáncnál fekszik.” Szendrei J., 1911. V. 578—579. A Kandia Utcában a Zöldfa vendéglő említtetik, amely megett a város sáncza van.” Komáromy J., 1956. 49. „1718-ban Miskolc tanácsának már el kell határoznia magát egy új vendéglő építésére. Ez a vendéglő a Zöld Fa volt, a Kandia utcában.”
52. A Kandia utca elhelyezkedésére pontosan utal a Dombly-térképpel párhuzamosan készült Liber Funduális (HOM.HTD. 68. 8. 1.), ahol az utcákat, az egymás mellett levő telkeket és tulajdonosaikat is feltüntették. A Kandia utcában levő házhely pontos és azonosítható helyére utal Hunyady Zsuzsánna 1745-ben készült ingatlan adás-vételi szerződése (HOM.HTD. I. 76. 50. 2.).
53. A quantumhoz, a quantum megállapításához és a quantuális perhez l. Szendrei J., 1911. IV. 147—158., 161., 166.
54. Váczy András 1776. évi contractusa. HOM.HTD. I. 76. 50. 3.
55. Horváth Házárul való Contractus. HOM.HTD. I. 76. 2. 302.
56. Azon Fundusnak mellyen most Fábíán lakik ugyan ő néki tett Cambiumról való Levél. HOM.HTD. I. 76. 50. 4. A telek tranzakcióhoz l. még: HOM.HTD. I. 76. 50. 5., I. 76. 50. 6., I. 76. 50. 7.
57. Mindszent község serháza, sörkészítő „üzeme” az apátságnek az 1770-es években évi 1000 Rhft. jövedelmet biztosított a „legszerényebb számításal”. Az épület a Dombly-térképről azonosítva a Miskolchoz tartozó 685., 686., 687. számú telkek végében állhatott. Az épület a 18. század végén leégett, s újjraépítésére nem került sor. Vö.: Komáromy J., 1956. 72—73.
58. Az Szín örök Levele a Csizmadia Czéhnek, 1816. HOM.HTD. I. 76. 50. 9.
59. Fleischer házrólí levél. HOM.HTD. I. 76. 2. 51.
60. Kraudy László az 1845-ben alakult Miskolczi Takarékpénztár részvényese. 1848/49-ben egyike azoknak, akik a Takarékpénztár vagyonát Szentes és Gyula környékére menekítik. Mint magánzó, számos miskolci ház tulajdonosa és bérbeadója volt. A pénztár menekítése közben Szentesen halt meg.
61. A csizmadia céh felterjesztése a Földművelés- Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumnak 1875-ben. HOM.HTD. I. 76. 50. 1.
62. Kraudy László bérleti szerződése Fejér József haszonbérletivel. HOM.HTD. I. 76. 50. 10.
63. A' Kandia utcába fekvő Nemes Csizmadia Czéh háznak, udvarnak és azokban található házi eszközöknek Inventáriuma 1846 november 28-án. HOM.HTD. I. 76. 50. 11.
64. Keresztessy S., 1903. 74.
66. Szendrey J., 1911. IV. 348.
65. Szendrey J., 1911. V. 114—115.

66. Szendrey J., 1911. IV. 348.
 67. A Csillag fogadó haszonbérleti szerződése. HOM.HTD. I. 76. 50. 12.
 68. Vö. a miskolci csizmadia ipartársulat temetkezési segély-pénztárkönyve. HOM.HTD. I. 76. 2. 158.
 69. A Csizmadia Társulat engedélye folytán eladott tárgyak Inventáriuma. HOM.HTD. I. 76. 50. 19.
 70. Vö. a Csillag kaszárnyával kapcsolatos iratok. HOM.HTD. I. 76. 50. 20., I. 76. 50. 21., ill. Szendrey J., 1911. IV. 640.
 71. Szendrey J., 1911. IV. 640.
 72. A csizmadia ipartársulat szerződése Borosivics János kőművessel. HOM.HTD. I. 76. 50. 22.
 73. 1881. december 8-án tartott rendkívüli ülés jegyzőkönyve. HOM.HTD. I. 76. 50. 24.
 74. 1881. december 8-án tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyve. HOM.HTD. I. 76. 50. 24.
 75. A Csillag épület telkének kitűzése tárgyában 1882. október 24-én készült jegyzőkönyv. HOM.HTD. I. 76. 50. 25.
 76. A csizmadia ipartársulat 1883. január 11-i közgyűlésének jegyzőkönyv-kivonata. HOM.HTD. I. 76. 50. 26.
 77. A csizmadia ipartársulat 1883. január 11-i közgyűlésének jegyzőkönyv-kivonata. HOM.HTD. I. 76. 50. 26.
 78. Véghatározat. HOM.HTD. I. 76. 50. 27.
 79. A Csizmadia Ipartársulat Jegyzőkönyve 1854—1888-ig. HOM.HTD. I. 76. 2. 64. I. részletesen az 1916. január 15.—1923. október 20. közötti társulati ülések jegyzőkönyveit.
 80. Ajánlat a miskolci csizmadia ipartársulat tulajdonát képező szín tatarozási munkálataira. HOM.HTD. I. 76. 50. 28.
 81. Miskolc város kisajátítási határozatai: HOM.HTD. I. 76. 50. 29. I. 76. 50. 30.
 82. Kisajátítási szerződés a város és a csizmadia ipartársulat temetkezési segélypénztára között. HOM.HTD. I. 76. 50. 31.
 83. Szerződés a miskolci csizmadia ipartársulat és a miskolci szakszervezetek közös bizottsága között. HOM.HTD. I. 76. 50. 32.
 84. Hodobay polgármester határozata Demeter László épület átalakítás iránti kérelmére. HOM.HTD. I. 76. 50. 33.
 85. Adásvételi szerződés. HOM.HTD. I. 76. 50. 34., Unger H., 1928, 62—69., Varjú J., 1947. 23.
 86. Adásvételi szerződés. HOM.HTD. I. 76. 50. 34.
 87. Bérleti szerződés. HOM.HTD. I. 76. 50. 35.
 88. A csizmadia ipartársulat levele a polgármesterhez. HOM.HTD. I. 76. 50. 36.
 89. A csizmadia ipartársulat nyilatkozata. HOM.HTD. I. 76. 50. 37.
 90. A csizmadia ipartársulat elnökének 1949. évi beszámoló jelentése. HOM.HTD. I. 76. 50. 38.
 91. Miskolc város polgármesterének véghatározata a csizmadia ipartársulat felosztásáról. 1949. november 22. HOM.HTD. I. 76. 50. 39.
 92. A felosztott csizmadia ipartársulat vagyonával kapcsolatos levelek. HOM.HTD. I. 76. 50. 40., I. 76. 50. 41.
 A térképeket Antal András (4, 5, 6, 7, 9) és Iglói Gyula (3) készítették.

IRODALOM

- Bátori K.; 1879. Az első gyógyszertár Miskolczon. Miskolcz. 1879. 25. szám.
 Deák G.—Gyimesi S., 1965. Olvasókönyv Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Miskolc város történetéhez. Miskolc, 1965. 69—71.
 Domin K. (ford.), 1963. Božena Nemcová miskolci levelei. Múzeumi Füzetek, 15. Miskolc, 1963.
 ifj. Horáth B., 1956. A görögkeleti templom építésének története. A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei. Miskolc, 1956. 61—67.
 Keresztessy S., 1903. Miskolcz színészetének története 1753-tól 1904-ig. Miskolcz, 1903.
 Komáromy J., 1956. Az első miskolci vendégfogadók. A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei. Miskolc, 1956. 48—53.
 Komáromy J., 1956. Mindszent község legrégebbi telkes térképe. A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei. Miskolc, 1956. 72—73.

- Komáromy J.*, 1963. Adatok Miskolc középkori piacterének XVII—XVIII. századi beépítéséhez. A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei, 5. Miskolc, 1963. 44—47.
- Komáromy J.*, 1972. Miskolci séták. Miskolc, 1972.
- Kordos L.—Pikó M.*, 1975. A miskolci ortodox templom. Miskolc, 1975.
- Leveles E.*, 1929. A 800 éves Miskolc 1000-tól 1878-ig. (in. *Halmay—Leszih*: Miskolc.) Miskolc, 1929. 11—126.
- Lippay B.*, 1910. Miskolczi Kalauz. Miskolcz, 1910.
- Marjalaki Kiss L.*, 1925. A miskolczi mészáros céh négyszáz éves múltja. Miskolc, 1925.
- Marjalaki Kiss L.*, 1960. Görög kolónia Miskolcon a 18. században. Borsodi Szemle, 1960.
- — 1902. Szabályrendelet a fogadó- (szálloda, vendéglő, étterem), kávéház- és kávémérési iparokról. Miskolcz, 1902.
- Szendrey J.*, 1904—1911. Miskolcz város története és egyetemes helyirata. Miskolc, 1904—1911. II., III., IV., V.
- Nyíry D.*, 1926. Miskolc város „sántza vagy árka”. (in. Történelmi és régészeti közlemények). Miskolc, 1926. 3—6.
- Sugár I.*, 1910. A közgazdasági élet. (in. Miskolcz város és környéke). Miskolcz, 1910. 51—56.
- Unger H.*, 1928. Miskolc a Bükk-vidéki főváros rövid ismertetése. Miskolc, 1928.
- Varjú J.*, 1947. Miskolc thj. város kis monográfiája. Miskolc, 1947.

WIRTSCHAFTS- UND GESELLSCHAFTSHISTORISCHE
BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER VERKAUFSHALLEN
DER ZÜNFTEN IN MISKOLC IM 18—20. JAHRHUNDERT
(Auszug)

Gegenstände und Dokumente, die sich auf die Miskolczer Zünfte beziehen, werden im Museum aufbewahrt. Unter den Dokumenten gibt es viele Schriften, die sich auf die Verkaufsumstände, die finanzielle Lage der Zünfte, ihre Immobilien und auf die Verkaufshallen beziehen. Davon ausgehend, werden in der Studie die Wanderungen der Verkaufsstellen innerhalb der Stadt verfolgt. Der Verfasser verweist auf die Beziehungen zwischen den einzelnen Zünften, auf die Beziehungen zwischen den Zünften und der Stadt und auf die Beziehungen zwischen den Zünften und der Diósgyőrer Krone.

Nach der Mitgliedschaft zu urteilen, ist die bedeutendste Zunft in Miskolc die der Schuhmacher, ihre Verkaufshalle ist auch eine der grössten. Zusammen mit den Schuhmachern oder neben deren Gebäude verkauften die Hutmacher, die Schneider, die Gerber und die Schlächter. Ihre Verkaufshalle war auf dem mittelalterlichen, zentralgelegenen Marktplatz (ung. *derékpiac*) der Stadt. Der Marktplatz wurde im 18—19. Jahrhundert schrittweise bebaut, an seiner Stelle entstanden Wohnhäuser, Geschäftshäuser, Strassen (Bild 1.) Mit der Bebauung des Marktplatzes verloren die Zünfte dort ihren Platz. Als erste verliessen die Schuhmacher 1816 ihre Verkaufshalle. Dieses Gebäude ist bis heute unter dem Namen „*csizmádia-szín*“ bekannt (Bild 2). Nach einigen Jahren folgen den Schuhmachern die anderen Zünfte, das hat zur Folge, dass Mitte des 19. Jahrhunderts Verkaufshallen der Zünfte nicht mehr auf dem Markt zu finden sind. Ihre Stelle in den Geschäftshäusern am Markt nehmen die griechischen, später die jüdischen Kaufleute ein.

Neue Verkaufsstellen der Zünfte entstehen jenseits des Szinvas, in Richtung Mindszent (Bild 3—7). Als erste kaufen die Schuhmacher hier ein bebautes Grundstück, das Gebäude war früher ein Gasthof und Kaffeehaus. Eine Inventurliste aus dem Jahre 1846 führt die vollständige Einrichtung des Gasthofes auf.

Die Gebäude auf dem Grundstück konnten die Schuhmacher nicht ausnutzen, daher schliessen sie ständig Mietverträge mit anderen Zünften. Da sie die Verkaufshalle und Versammlungssäle nur anlässlich der Märkte benutzen, konnten sie in der Zwischenzeit anderweitig verwendet werden. So existiert im Haus weiterhin ein Hotel, ein Kaffeehaus, eine Kegelbahn, und zeitweilig bekommen die Wanderbühnen hier Platz. In dieser Zeit brannte das Miskolczer Theater ab, und während der Wiederherstellungsarbeiten spielen die Ensembles auf Gelengeheitsbühnen.

Zum Kauf der Gebäude, zu ihrer Unterhaltung und Renovierung wurde von der Zunft eine Gründung gebildet. Mitglied der Gründung konnte jeder

Mann und jede Frau sein, die zu einer Zunft gehören, wenn sie den Jahresbeitrag bezahlten. Zunftmitglieder, die aus anderen Städten zu den Märkten kamen, mussten ihr Standgeld in einer Summe bezahlen, andernfalls durften sie nicht verkaufen. 1920—30 löst sich mit dem Tod der alten Mitglieder die Gründung langsam auf. Die Nachkommen konnten die Summe der Anteile zurückverlangen, die Leitung der inzwischen zur Gewerbe-gesellschaft verwandelten Zunft musste sie zurückzahlen. Die laufenden Rückzahlungen schwächten die finanzielle Lage der Gesellschaft, daher war sie gezwungen, die Mietverträge aufrecht zu erhalten. Bis zu den 50-er Jahren dieses Jahrhunderts bot das Gebäude der Gesellschaft Unterkunft für eine Kaserne, für politische Versammlungssäle, Warenlager und schliesslich für eine Autogarage. Die Gewerbe-gesellschaft wurde 1949 durch eine staatliche verordnung aufgelöst, das Gebäude wurde verstaatlicht und 1964 abgerissen (Bild 8—10).

ISTVÁN DOBROSSY